

Jaargang 8 - nummer 2 - april 2020

koppel

Gezamenlijke uitgave KNNV en IVN
in Noord West Overijssel

ivn natuur
educatie

KNNV
vereniging
voor veldbiologie

AGENDA KNNV en IVN

Periodieke bijeenkomsten

De vogelgroep IVN houdt in de maanden september t/m april haar avonden op elke tweede dinsdag van de maand in 't Hoogthij, Oldemarktseweg 117, Steenwijkerwold. In mei en juni wordt er een excursie voor de groep georganiseerd.

De vlinder- en libellenwerkgroep houdt in de maanden oktober tot en met april (m.u.v. december en januari) haar avonden op elke eerste maandag van de maand in De Klincke, Kerkstraat 16 te Steenwijk.

De plantenwerkgroep houdt in de maanden oktober tot en met april (m.u.v. december en januari) haar avonden op elke eerste woensdag van de maand in De Klincke, Kerkstraat 16 te Steenwijk. In de zomermaanden worden inventarisaties uitgevoerd.

De geologiewerkgroep houdt in de maanden oktober tot en met april haar avonden op elke tweede dinsdag van de maand (tenzij anders vermeld) in De Meenthe, Stationsplein 1 te Steenwijk. Jaarlijks wordt een (meerdaagse) werkgroep excursie gehouden. Op de webpagina van de KNNV afdeling is het actuele programma vermeld.

De gezamenlijke lezingen van KNNV en IVN worden in de maanden oktober tot en met maart (februari in combinatie met de KNNV ledenvergadering) gehouden op de derde maandag van de maand in De Klincke, Kerkstraat 16 te Steenwijk.

Agenda 2e kwartaal 2020

april

- 1 bijeenkomst plantenwerkgroep
- 6 bijeenkomst vlinder- en libellenwerkgroep
- 14 bijeenkomst geologiewerkgroep
- 14 bijeenkomst vogelgroep IVN
- 18 excursie naar Eendenkooi Haasjes
- 19 bijenteldag
- 22 avond - plantenexcursie naar de Bisschopsberg
- 25 vogelexcursie naar de IJsseldelta
- 27 vogelzang excursie naar de Woldberg

mei

- 2 vogelexcursie naar Gaasterland
- 6 avond - nachtegalen excursie Nederland
- 16 vogelzang excursie naar park Rams Woerthe
- 20 avond - plantenexcursie naar de Kiersche Wijde
- 23 vlinder- en libellenexcursie langs het Hamspad

juni

- 6 vogels en vlinders kijken in de Duursche Waarden
- 13 libellen voor beginners in de Kiersche Wiede
- 17 avond - plantenexcursie naar de Blesdijkerheide
- 27 flora-excursie naar het Leggelderveld

Waarnemingen pagina 27 - Philip Friskorn

Bij de voorplaat

Op de voorplaat een foto van de woerd, het mannetje van de wilde Eend, in pontificaal tenue. Dit prachtkleed, waarmee het mannetje vanaf de herfst indruk maakt, speelt later bij de balts een grote rol. Daarna legt de woerd zijn prachtige verenkleed af en vervangt het door een sober zomerkleed.

Foto: Gert Paassen

COLOFON

“Koppel”, jaargang 8, nummer 2, tweede kwartaal 2020.

Natuurtijdschrift “Koppel” is een gezamenlijke uitgave van de KNNV en het IVN.

Redactie: Greet Sanderse, Rolf Kranenburg, Emile de Leeuw

Vormgever: Dirk Koopmans

Drukwerk: **drukkerij Bijzonderdruk te Steenwijk**

Belangrijke informatie voor het aanleveren van kopij:

- graag op A4 formaat, via de mail en als platte tekst (zonder opmaak).

- geen pdf bestand, foto's in een apart bestand en met een formaat van minimaal 1.5 MB

Het volgende nummer verschijnt per 1 juli 2020

Kopij hiervoor graag vóór 1 juni 2020.

Redactieadres: **E-mail redactiekoppel@gmail.com**

Agenda KNNV en IVN	2	Boekbespreking	21
Bij de voorplaat	3	Wilde en niet echte tuinflora	23
Colofon	3	Verslag bomenexcursie Rams Woerthe	24
Van de redactie	4	Waarnemingen	25
Van de voorzitters	5	Excursies en lezingen	29
Oproepen en mededelingen	6	Uit het IVN-bestuur	33
De moerassprinkhaan	8	Besturen KNNV en IVN	34
De egel	10	Werkgroepen KNNV en IVN	35
De wilde Eend	12		

Van de redactie

Tja, het is zo langzamerhand gewoonte om een periodiek of krant te beginnen met berichten die een activiteit of bezoek annuleren vanwege het coronavirus.

De redactie hoopt dat dit niet lang zal duren maar kan er op dit moment toch niet omheen:

Alle in dit nummer opgenomen excursies gaan voorlopig niet door. Kijk voor actuele c.q. nadere informatie op de websites van IVN (www.ivn.nl/afdeling/noordwestoverijssel) en KNNV (www.knnv.nl/noordwesthoek/)!

In dit nummer opnieuw een bijdrage van Willem-Jan Hoeffnagel over een grote, opvallende veldsprinkhaan, de moerassprinkhaan, die ook waar te nemen is in de Weerribben-Wieden, maar pas vanaf midden juni. Hopelijk kunnen we tegen die tijd weer met een groep op stap.

Merel Klaarmond, die op 17 februari een lezing gaf over de egel tijdens de bijeenkomst van de KNNV-ledenvergadering, was zo aardig om de tekst aan de redactie ter beschikking te stellen, zodat zowel KNNV-leden die de vergadering niet hebben bezocht als IVN-leden hiervan kennis kunnen nemen. Het gaat met de egel niet zo goed. Waarom is niet duidelijk. Dat geldt min of meer ook voor de wilde eend, waarvan de broedpopulatie vanaf 1990 in Nederland niet ongeveer 30% is afgenomen. Naar de oorzaak hiervan is onderzoek gedaan. Inmiddels is wel bekend dat een belangrijke oorzaak hiervan is dat een groot deel van de kuikens de eerste weken van hun bestaan niet overleeft. De reden hiervan is niet bekend. In het kader van het door Sovon en Vogelbescherming Nederland uitgeroepen "Jaar van de wilde eend" daarom een uitgebreid artikel over deze eend en de onderzoeksbevindingen.

Nu de wolf weer terug lijkt te komen in Nederland is het zinvol wat meer over dit dier te weten en wat zijn verschijnen betekent voor de wijze waarop de mens zich ten opzichte van de wolf zou kunnen gedragen. Theo van de Graaf bespreekt het boek van Roelke Post-

humus die, toen ze nog in Scandinavië woonde en een ontmoeting had met de wolf, zich nader ging verdiepen in dit dier. In het boek besteedt ze ook aandacht aan de verschillen

V.l.n.r. Emile de Leeuw, Greet Sanderse en Rolf Kranenburg

in beleid van Zweden en Noorwegen na de terugkeer van de wolf en het resultaat hiervan. Volgens Theo van de Graaf kan Nederland daarvan nog heel wat leren.

Colette de Haas schreef een verslag van de bomenexcursie In Rams Woerthe, die op 8 februari jl. heeft plaatsgevonden. De redactie juicht het toe dat in Koppel niet alleen excursies worden aangekondigd maar dat ook hiervan verslag wordt gedaan. Deelnemers aan een excursie: organiseer dit!

Heel blij zijn we ook met de tekst van de "Wilde en niet wilde flora" van Candida van Wirdum. Het ontbreekt Koppel aan artikelen over planten en de ervaringen daarmee. We hopen dat hiermee de eerste stap over de spreekwoordelijke brug is gezet. Het artikel is tevens een verslag van een "waarneming in eigen tuin", een rubriek die we begin 2018 poogden op te zetten en die min of meer een onderdeel is geworden van de algemene rubriek "Waarnemingen". In deze rubriek zijn in dit nummer waarnemingen opgenomen van opnieuw Philip Friskorn, Joop Godrie, Gert Paassen en Jan Bus. Bedankt!

Tenslotte wenst de redactie u allen veel sterkte en wijsheid toe in de komende periode en blijf gezond!

Van de voorzitters

Bij de nieuwjaarsbijeenkomst van onze afdelingen op 11 januari gaf Rian een terugblik op het jaar 2019. Het was een mooi jaar met een goed programma. Er werden 36 excursies georganiseerd en de Kuunderpunter voer met een IVN gids dertien keer uit. In totaal trokken deze excursies 450 deelnemers (in 2018 400 en in 2017 380), een stijgende lijn waar we trots op kunnen zijn. Met veel plezier denken we ook terug aan onze jubileumviering, die gehouden werd in de Zuidwester. Deze was dankzij een prachtige presentatie door Willem Kolvoort over de onderwaterwereld in het NP Weerribben-Wieden een groot succes. Er zijn helaas ook enkele tegenvallers. Zo is het jammer dat het team van 'uurtje natuurje' gestopt is en dat ook de jeugdnatuurclub maar heel moeizaam op de been kan blijven, activiteiten die we wel graag uitgevoerd zouden zien, maar die wel door (enkele) leden 'getrokken' moeten worden.

Een punt van zorg is ook dat er soms te veel taken bij te weinig mensen op het bordje liggen en dat hulp van leden welkom is. Te denken valt aan het vervullen van bestuursfuncties en het vinden van talent voor de uitvoering van taken in de werkgroepen.

In haar toespraak haalde Rian ook nog een aantal landelijke problemen aan. Ieder van ons heeft in de pers kunnen lezen dat problemen met betrekking tot de stikstof en de CO2-uitstoot onderwerpen zijn die om een oplossing vragen, maar dat die oplossing er nog lang niet is. Niet alleen 'burgers' maken zich daar zorgen om, ook de 'boeren' zijn als direct betrokkenen zeer intensief met deze materie bezig.

De bijeenkomst die zeer geanimeerd verliep, werd met een toast op het nieuwe jaar afgesloten.

Onze afdelingen verrichten hun activitei-

ten vooral in de eigen regio. Daar voelen we ons thuis en houden excursies en lezingen om dier- en plantengemeenschappen te leren kennen. Het begrip biodiversiteit duikt

steeds op. Hoe meer soorten er voorkomen in een terrein hoe groter de biodiversiteit is. Dit houdt ook de gemeente Steenwijkerland bezig. Wethouder Scheringa gaf in zijn toespraak bij onze jubileumbijeenkomst aan dat de gemeente plannen voorbereidt om tot een grotere biodiversiteit te komen. Maar het gaat natuurlijk niet alleen om meer soorten. Door versnippering zijn populaties uiteen gevallen en zijn soorten soms verdwenen uit de regio. De algemene tendens (minder insecten, dus minder insectenetters en minder bestuiving van gewassen) van achteruitgang moet worden omgezet naar vooruitgang. Een doel om dat te bereiken is kennis vergaren en gebruiken. Zo organiseerde de gemeente een 'dag van de biodiversiteit' waar aan inwoners werd gevraagd om mee te denken. Op deze dag troffen we meerdere leden van onze afdelingen aan. In een soort werksessies werden allerlei punten van aandacht opgesomd waar de gemeente mee verder kan. Hoe dat verder gaat, is nu nog niet in beeld. Te gelegener tijd houden we jullie daarvan op de hoogte.

Rian Hoogma en Ton Bode

Crocussen - fotograaf Klaas Brinkman

Oproepen en mededelingen

Persbericht voor KNNV-afdelingen

KNNV Landelijke Grassendag, zaterdag 20 juni 2020

Wat zijn grassen? Hoe herken je ze? Wat is een gras en wat niet? Hoe zit het met de wederzijdse afhankelijkheid tussen grassen en mensen? En hoe heeft die zich ontwikkeld?

Het antwoord op deze en andere vragen krijg je op de tweede Landelijke Grassendag. Deze studiedag organiseert de KNNV in samenwerking met de KNNV-afdeling Nijmegen op zaterdag 20 juni. Ditmaal nabij en in natuurgebied de Stadswaard te Nijmegen.

Heb je belangstelling voor planten en wil je je verdiepen in de wereld van grassen? Dan biedt de Grassendag jou een uitgelezen kans. Aan het einde van deze studiedag is jouw kennis over grassen verrijkt. Daarbij heb je niet alleen antwoord gekregen op voornoemde vragen. Ook is je vaardigheid in het determineren van grassen aangescherpt, of kun je aan de hand van de Heukels' Flora of de Veldgids Nederlandse Flora zelf beginnen met het determineren van grassen.

Het ochtendprogramma bestaat uit een lezing van Norbert Peeters over de domesticatiegeschiedenis van grassen en uit een inleiding in de grassenkunde en het gebruik van een flora, door Gerard Dirkse.

Er is ook demonstratiemateriaal aanwezig dat je bij aanvang, in de pauze en bij de afsluiting van het ochtendprogramma kunt bekijken.

Na de lezingen en de lunch ga je onder leiding

van kundige gidsen op zoek naar grassen in de Nijmeegse Stadswaard. Een Heukels' Flora (uit 2005 of de recente 24e editie) en/of de Veldgids Nederlandse Flora (KNNV) en een loep (met vergroting 10x of 15x) komt daarbij goed van pas. Vergeet deze dus niet mee te nemen! Na de excursie sluiten we gezamenlijk af om 16.00 uur.

Het ochtendprogramma en de gezamenlijke afsluiting worden gehouden in De Lindenberg Huis voor de Kunsten, in het centrum van Nijmegen. Natuurgebied de Stadswaard ligt op 10 minuten loopafstand van deze locatie.

De kosten voor deelname aan de Landelijke Grassendag bedragen 15 euro. Dat is inclusief koffie, thee en een gezamenlijke lunch. Voor meer informatie en voor aanmelding ga je naar de website van de landelijke werkgroep grassen en schijngrassen (www.knnv.nl/werkgroep-grassen-en-schijngrassen/landelijke-dag-grassen-en-schijngrassen-2020) De uiterlijke datum voor aanmelding is 1 juni 2020.

Wilde planten herkennen in het veld

De KNNV-plantengroep organiseert samen met IVN-ers voor de aankomende zomerperiode avondexcursies voor plantenliefhebbers, die graag nog enige kennis willen opdoen in het herkennen van planten.

We organiseren dit niet klassikaal, maar direct in het veld.

Eens per maand gaan we op avondexcursie en gaan we op ontdekkingstocht om planten te leren herkennen. Het gaat in eerste instantie om bepaalde planten en -groepen aan hun specifieke kenmerken te leren herkennen.

De data voor deze avondexcursies zijn: 22 april, 20 mei, 17 juni, 15 juli, 19 augustus en

16 september.

De plantenfamilies die in eerste instantie globaal behandeld worden zijn: kruisbloemen, composieten, lipbloemen, vlinderbloemen en schermbloemen.

Deze excursies zijn voor de leden van de plantenwerkgroep, maar ook toegankelijk voor alle andere leden van de KNNV-Noordwesthoek en/of IVN-NWO.

Voor diegenen die speciaal geïnteresseerd zijn in deze planten-leren-herkennen-excursies geldt dat ze bij voorkeur aan (bijna) al deze excursies deelnemen, want er zit een opbouwende lijn in.

Het exact leren determineren en het leren van de ondersoorten van plantengroepen is in deze excursie niet/nauwelijks van toepassing. Het is wel prettig om tijdens de excursie in het bezit te zijn van een plantenboek, een loep (10x vergroting), een centimeter en een mes. Aan deze excursies zijn in principe geen kosten verbonden.

Lisette Schelhaas en Roely Luyten hebben de organisatie van deze avonden in handen.

Aanmelding voor deze excursies kan bij: Roely Luyten, e mail: r.luyten@home.nl; of 0611317756.

IVN Zomerweek 2020, 'Tussen Marne en Moddergat'

31 juli t/m 7 augustus 2020 Vierhuizen

Op de grens van Friesland en Groningen ligt de wildernis van het Lauwersmeer. Net boven het vissersplaatsje Zoutkamp, waar het Reitdiep in het Lauwersmeer stroomt, ligt het buurtschap Vierhuizen. Hier bivakkeert in 2020 de IVN-Zomerweek. Ga mee en geniet ook van dit Nationale 'dark sky' Park op de grens van land en zee. In het vlakke kleilandschap van wadden en wierden, met haar eeuwenoude dorpjes en haventjes, is de Lauwersmeer een delta in het klein. Water, rietvelden en bossen vormen een waar vogelparadijs, maar ook het aantal soorten planten en insecten is indrukwekkend. Tweeduizend jaar geleden verbaasden de Romeinen zich al over het feit dat er mensen woonden in het wadengebied. Ontdek hoe het land door de eeuwen heen veilig en bewoonbaar is gemaakt. Geniet van de ruimte, de stilte en de duisternis, zoals je die in Nederland nauwelijks nog vindt. Er is gezorgd voor een afwisselend keuze-programma. Dagelijks fietsen of wandelen we, onder begeleiding van lokale gidsen, naar de mooiste plekjes in de omgeving. 's Avonds laten we ons bijpraten over natuur, landschap en bewoningsgeschiedenis van het gebied. Laat je verwonderen en ontdek zelf het weidse landschap van noord Nederland.

Accommodatie

We verblijven bij Robersum Recreatie in Vier-

huizen. Voor binnenslapers zijn er keurige 3-6 persoons kamers, voor kampeerders een ruim maar beschut kampeerveld. Meld je nu aan, zodat je van een plekje verzekerd bent. De voorwaarden vind je op het aanmeldingsformulier

Deelnamekosten¹

Het bedrag is inclusief overnachtingen, alle maaltijden en excursies. Drankjes uit de bar zijn voor eigen rekening. Voor de excursies heb je een fiets nodig. Het is mogelijk een fiets te huren tegen meerprijs. Binnenslapen: Volwassen en jongeren vanaf 14 jaar € 330,- Kamperen: Kampeerders betalen € 300,- p.p., Kinderen (tussen 7 en 14 jaar) € 130,-.

Ben je geen IVN- of KNNV-lid? Ook dan ben je welkom, maar betaal je € 20,- p.p. extra.

¹ In overleg met de penningmeester (Herman Offereins) is een korting mogelijk voor mensen met een klein budget.

Activiteitenprogramma

- We ontbijten met z'n allen vanaf 8:00 uur en zijn van 9:30 – 16:30 uur op excursie
- Excursies onder leiding van lokale deskundigen en vrijwilligers
- Er zijn dagelijks excursies geschikt voor kinderen vanaf 7 jaar.
- 's Avonds zijn er activiteiten als lezingen en schemerexcursies. Kort weekoverzicht

- Vrijdag 31 juli: alle deelnemers zijn vanaf 16:00 uur welkom bij 'Robersum Recreatie'.
- Zaterdag is er een fietstocht om de omgeving beter te leren kennen.
- Op zondag, maandag en donderdag is er een gevarieerd keuze programma met diverse excursies in kleine groepjes.
- Dinsdag is de 'vrije dag'. Iedereen kan deze dag naar eigen wens invullen. Er is in de omgeving nog veel meer te ontdekken en te beleven!
- Woensdag: natuurwerkdag met een excursie ter plekke.
- Vrijdag 7 augustus: ontbijt en vertrek voor 10.00u.

Aanmelding en betaling

Meld je aan via het aanmeldingsformulier. Deze is te vinden en in te vullen op de IVN zomerwebsitesite www.ivn.nl/ivn-zomerweek.

Aanmeldingen worden behandeld op volgorde van binnenkomst en na ontvangst van het inschrijfgeld. We raden deelnemers van de IVN Zomerweek aan om een annulerings- en reisverzekering af te sluiten. Graag tot ziens!

Stichting IVN Zomerweek organiseert jaarlijks een compleet verzorgde vakantieweek voor natuurliefhebbers uit heel Nederland. Een actieve week met veel natuurbeleving, landschap en cultuurhistorie.

Contact IVN Zomerweek

Herman Offerreins, penningmeester ivnzomerweek@gmail.com <http://www.ivn.nl/ivn-zomerweek>

Locatie IVN Zomerweek 2020 Postadres: Robersum Recreatie Bronsveenlaan 59, Panserweg 5 9665 AB Oude Pekela 9975 VZ Vierhuizen <https://robsum.nl>

De Moerassprinkhaan

Herkennen

De Moerassprinkhaan (*Stethophyma grossum*) is een grote, opvallende veldsprinkhaan van ruige, vochtige graslanden en moerassen. Ook in vochtige heide komt deze soort voor. Ze is goed te herkennen aan de kleuren: geel-groen met rode vlekken. De vleugels hebben een

witte voorrand en de springpoten een rode onderrand. De kleuren zijn echter wel variabel. Soms komen er opvallend rode exemplaren voor. De springpoten hebben een zwart gewricht en zwarte doornen / haren. De vleugels zijn lang en reiken tot voorbij de achterknie. Ze maken een opvallend knappend geluid,

dat aan het tikken van schrikdraad doet denken. Het geluid wordt alleen met zonnig weer voortgebracht.

Waarnemen

De mannetjes zijn 16 – 25 mm lang en de vrouwtjes 28 – 35 mm (Op de foto van de paring is dit verschil in grootte duidelijk zichtbaar). Ze zijn waar te nemen van midden juni tot eind oktober. Het zwaartepunt ligt in de maanden juli, augustus en september. Ze zijn het actiefst tussen 9 en 19 uur. Ze komen verspreid voor in Oost-, Midden- en Zuid-Nederland. Sinds lange tijd is de Moerassprinkhaan ook in Flevoland en de kuststreek weer incidenteel waargenomen.

Door de achteruitgang in het verleden van met name de omvang en kwaliteit van hun biotoop kwamen de Moerassprinkhanen niet in minder atlasblokken voor, maar wel in kleinere aantallen. Er was dus een afnemende trend en daarom stond de soort als “kwetsbaar” op de Rode Lijst van 2004. Bij de herziening van de Rode Lijst in 2015 zijn de Moerassprinkhanen van de Rode Lijst gehaald. Ze komen nu in veel grotere aantallen voor. In de gunstige biotopen is deze soort bepaald niet zeldzaam (meer).

In ons werkgebied komt deze fraaie soort in ieder geval in behoorlijke aantallen voor in de Wieden en de Weerribben (alle foto's zijn genomen in het Woldlakebos). Ook in de Rottige Meente / Brandemeer is een gezonde populatie te verwachten. Eigenlijk is de soort in alle

Moerassprinkhaan-fotograaf Willem-Jan Hoeffnagel

laagveengebieden van Noordwest-Overijssel aanwezig. En verder komen we de Moerassprinkhaan tegen bij de Linde.

Biologie

Bij de voortplanting worden de eieren in pakketten van 11 – 14 in de bodem gelegd of net daarboven aan de basis van lange grassen. De eieren komen het jaar daarna uit en na vijf vervellingen bereiken de nimfen het volwassen stadium.

Moerassprinkhanen eten een grote variatie aan grassen en cypergrassen, onder andere riet en pijpestrootje. Opvallend is dat geen kruiden gegeten worden.

Uiteraard is er geen soort zonder vijanden. De Moerassprinkhaan staat weer op het menu van andere diersoorten. Regelmatig is deze te vinden in het web van de Wespspin. Ook staat dit insect op het menu van veel rietvogels.

Bescherming

Bescherming van deze soort is dus niet meer noodzakelijk aangezien ze niet meer op de Rode Lijst staat om de achteruitgang te keren en het voortbestaan zeker te stellen. Wel is het van groot belang om de grondwaterstand op het juiste peil voor deze soort te houden zodat de eieren niet doodgaan of vertraagd uitkomen. Verder is een afwisselende vegetatiestructuur nodig.

Tekst en foto's: Willem-Jan Hoeffnagel

Rode Moerassprinkhaan

Paring Moerassprinkhaan

Merel Klaarmond
met egel

Duizenden stekels, ronde kraaloogjes en een spits snuitje: iedereen kent de egel wel. Misschien heb je zelfs wel eens een egel in het echt gezien, als ie langsloopt tijdens jouw avondronde met de hond bijvoorbeeld, of (helaas) doodgereden langs de weg ligt. Er zijn maar weinig mensen die de egel écht kennen. Wist je bijvoorbeeld dat egels vele kilometers per nacht afleggen of dat egels zeer goede zwemmers zijn? En wist je dat egels met stekels en al geboren worden?

Als je dit allemaal nog niet wist, geen zorgen. Je bent niet de enige. Zelfs ecologen of boswachters kennen de egel soms nauwelijks. En dat is niet zo gek, want er is maar weinig onderzoek gedaan naar de egel. In 2017 deed ik onderzoek naar de egel als onderdeel van mijn scriptie. Toen kwam ik erachter hoe weinig er nog maar bekend is over de egel. En de bescherming van een soort begint bij onderzoek, zeg ik altijd. Daar besloot ik verandering in te brengen en heb ik de Egel-werkgroep opgericht. Inmiddels is deze werkgroep onderdeel van de Zoogdierverseniging. Ons belangrijkste doel is een betere bescherming van de egel in Nederland.

De egel is op allerlei vlakken een uniek dier. Ten eerste natuurlijk door zijn stekels. De stekels zijn opgebouwd uit keratine, net als onze haren en nagels. En net als onze haren heeft iedere stekel zijn eigen cyclus. Een stekel gaat zo'n 18 maanden mee. Egels "verstekelen" dus

wel, maar in tegenstelling tot veel andere zoogdieren gaat dit niet met de seizoenen mee.

Veel dieren komen in specifieke gebieden en habitats voor. De egel is minder kieskeurig. Je kunt beter vragen waar de egel niet voorkomt. Egels voelen zich minder thuis op het strand of in moerassige gebieden. Nationaal Park De Weerribben-Wieden is dan ook minder geschikt voor egels. Toch worden ze hier geregeld waargenomen. Verder kun je de egel in de hele omgeving van Steenwijk tegenkomen, van nieuwbouwwijk tot platteland. Heb jij een egel gezien? Geef dat dan door via bit.do/meldeenegel! Dat geeft nieuwe inzichten in de verspreiding van de egel door heel Nederland.

Gedrag is belangrijk voor een dier. Iedere diersoort heeft zijn eigen gedragsrepertoire. Ook het gedrag van de egel maakt de soort uniek. Zo zijn egels niet territoriaal, in tegenstelling tot heel veel andere zoogdieren. Dat betekent overigens niet dat er geen strijd is tussen individuen. Wanneer vrouwtjes of voedsel in het spel zijn kunnen egels flink met elkaar op de vuist gaan. Deze gevechten bestaan vooral uit bijt- en duwwerk. Gelukkig kunnen egels ook vredig naast elkaar leven. Ze delen hun leefgebied met soortgenoten. Gek genoeg zijn ze wél weer solitair: ze leven hoofdzakelijk alleen. Egels kun je dus in groepjes tegenkomen, maar ieder dier gaat vroeg of laat weer zijn eigen weg.

Ook in het paarseizoen kun je allerlei vreemd gedrag van egels tegenkomen. In deze periode leggen mannetjes grote afstanden af op zoek naar vrouwtjes. Maar om het vrouwtje te paaien moet hij eerst flink zijn best doen. Het vrouwtje zal zich namelijk eerst terugtrekken. Ze zet haar stekels op en deinst terug. Om toenadering te zoeken blijft het mannetje rondjes om haar heen draaien, soms wel honderden, urenlang. Dit gaat ook gepaard met flink wat herrie. Geknor, gekras en gesnuif, soms zó hard dat het mensen opschrikt uit hun slaap. Er zijn verschillende verhalen van politieagenten die moeten uitrukken voor een inbreker, wat uiteindelijk parende egels blijken te zijn.

Diergedrag kun je het beste bestuderen in de natuurlijke leefomgeving. Op een warme zomeravond ga ik dan ook graag naar Park Rams Woerthe om egels te tellen en te bestuderen. Soms begin je de egels dan zelfs individueel te herkennen en leer je hun karaktertje kennen.

Zo woont er een groot mannetje in- en om Rams Woerthe. Het is een vrij dappere egel: hij deinsde zelfs niet terug voor de camera-ploeg van BinnensteBuiten. Opvallend genoeg lopen er meer egels rond met stalen zenuwen. Tijdens Kopje Cultuur 2019 trof ik verschillende foeragerende egels aan vlak naast de podia en de grote groepen bezoekers. Van één egel heb ik het nest in het park kunnen ontdekken. Overdag zag ik enkel een paar stekels uit het nest steken en 's nachts trof ik het nest verlaten aan. Ook is er vorig jaar succesvol een nestje jonge egels grootgebracht in Rams Woerthe. In augustus 2019 trof ik drie jonge, net zelfstandige egels van 7 weken aan in het park, druk op zoek naar voedsel tussen de blaadjes. Egels bestuderen in het wild, daar kan geen natuurdocumentaire tegenop!

tekst: Merel Klaarmond, ecooloog/coördinator
Egelwerkgroep Nederland
foto's: Johann Prescher

De Wilde Eend

Inleiding

Vogelbescherming en Sovon hebben 2020 uitgeroepen tot het jaar van de wilde eend. Deze meest bekende en wijdverspreide watervogel in ons land neemt namelijk al jarenlang in aantal af. Sinds 1990 is ongeveer 30 % van de broedpopulatie verdwenen. Reden om ook in Koppel eens uitgebreid aandacht aan deze watervogel te besteden.

Er zijn vele soorten eenden

“Eend” is de algemene benaming van een aantal soorten vogels uit de familie van de eendachtigen (Anatyidae), een familie van zwemvogels, waartoe ook ganzen en zwanen behoren en die uit meer dan 170 soorten bestaat.

Eenden zijn hoofdzakelijk watervogels en meestal kleiner dan hun verwanten, de zwanen en de ganzen, die tot de onderfamilie Anserinae behoren. Eenden hebben een kortere nek en kunnen in zowel zout als zoet water worden gevonden. Soms worden ze verward met verscheidene soorten niet-verwante vogels met gelijkaardige vormen, zoals duikers, futen, rallen, koeten en waterhoentjes.

Eenden zijn onderverdeeld in verschillende onderfamilies van de eend-achtigen:

- de onderfamilie Dendrocygninae, waartoe het geslacht Dendrocygna (de fluiteenden) behoort;
- de onderfamilie Anatynae, waartoe o.a. de grondeleenden, de duikeenden, de eider-eenden en de zaagbekken behoren;
- de onderfamilie Tadorinae, waartoe o.a. het geslacht van de bergeenden behoort;
- de onderfamilie Stictonetta, waartoe alleen het geslacht Stictonetta naevoso (de stip-

peleend) behoort en die voornamelijk in Australië voorkomt.

Enkele bekende eendensoorten zijn:

- grondeleenden, waartoe o.a. de mandarijn-eend, de pijlstaart, de slob-eend, de wilde eend, de smient, de krakeend en de Hollandse kwaker behoren;
- duikeenden. hiertoe behoren o.a. de eider-eend, de kuifeend en de tafeleend.
- fluiteenden ontleen hun naam aan hun kenmerkende, fluitende zang. ze leven in een tropisch klimaat en komen voor in delen van Afrika, Amerika en Azië.

Grondeleenden of zwemeenden -waaronder de wilde eend- onderscheiden zich van andere eenden doordat ze hun voedsel meestal aan of onder het oppervlak van ondiep water zoeken door te “grondelen”. Ze gaan op hun kop in het water staan, waarbij het achterlichaam rechtop uit het water steekt en maken hierbij trappelende bewegingen. Duiken doen ze weinig. Ze vliegen moeiteloos, zonder aanloop, uit het water op. Ze liggen minder diep in het water dan duikeenden en hebben daardoor ook meer drijfvermogen. Hun poten staan midden onder hun lichaam. Daardoor lopen ze goed op het land en sommige soorten grazen daar ook.

*Wilde Eend
fotograaf Gert Paassen*

Duikeenden grondelen zelden. Daarom is hun lichaam gedrongener dan dat van de grondel-eenden. Ook hebben ze weinig drijfvermogen en liggen daardoor diep in het water. Bovendien bevinden hun poten zich ver naar achteren onder hun lichaam. Dat is handig bij het voortbewegen onder water maar nadeel daarvan is dat lopen op het land daardoor minder goed gaat. Ze lopen meer rechtop dan de grondel-eenden. Hun vleugels hebben vaak een lichte streep en geen spiegel, zoals bij grondeleenden. Het zijn goede vliegers, al stijgen ze moeizaam met een aanloop uit het water op. Eenden hebben zwemvliezen en waterafstotende veren. De vrouwtjes bekleden het nest meestal met dons, dat ze uit hun borst plukken. De jongen zijn nestvlinders: ze verlaten het nest spoedig nadat ze uit het ei zijn gekomen. Eenden ruien hun slag- en staartpennen tegelijk, zodat ze ongeveer een maand niet kunnen vliegen. De rui vindt plaats na het broedseizoen.

Bij de meeste soorten hebben de mannetjes (woerden) en vrouwtjes een sterk verschillend verenkleed. De mannetjes hebben een kleurig broedkleed, de vrouwtjes daarentegen hebben schutkleuren. Alleen tijdens de korte ruiperiode hebben de mannetjes ook een camouflerend verenkleed.

Een jonge eend wordt soms "pijltje", soms "piel" genoemd maar veelal "pulletje" of "pulletje".

De Wilde Eend

- *Kenschets*

De wilde eend is een relatief grote grondeleend met een lengte van 50-60 cm en een spanwijdte van 91-98 cm. De wetenschappelijke naam "Anas Platyrhynchos" (Linnaeus, 1758) is enigszins misleidend. Platyrhynchos is namelijk afkomstig van de oud-Griekse woorden "platus" (= wijd/ breed) en "runkhos" (= snuit, bek). Een wilde eend heeft weliswaar een brede bek of snavel maar die hebben de meeste eenden.

Een volwassen wilde eend weegt tussen de 700 en 1500 gram en wordt gemiddeld ongeveer 15 jaar oud.

Het mannetje heeft een kleurig broedkleed dat bestaat uit een glanzend groene kop, een smalle witte, meestal onderbroken halsring,

een kastanjebruine borst, grijsachtige flanken en rug en gekrulde zwarte veren aan de staart. Het vrouwtje heeft een schutkleur en is onopvallend bruin (van geelbruin tot donkerbruin) gevlekt. Beide geslachten hebben een paarsblauwe vleugelspiegel. Na het broedseizoen lijkt het mannetje echter meer op het vrouwtje. Hij is dan nog te herkennen aan zijn gele snavel terwijl het vrouwtje een donkere snavel heeft. De kuikens hebben evenals het vrouwtje een schutkleur. Ze hebben een donkerbruin en geel gevlekt donskleed. Aan de onderkant is dit geel waardoor de kuikens in het water als gevolg van de weerspiegeling moeilijk te zien zijn voor grote vissen en ratten.

De wilde eend is de stamouder van de gedomesticeerde tamme eend (*Anas Platyrhynchos forma domestica*), die ook wel soepeend of parkeend wordt genoemd. De Romeinen begonnen bijv. al met het domesticeren van wilde eenden vanwege hun vlees, eieren en dons. Omdat de wilde eend vooral vroeger veel in gevangenschap werd gehouden ontstonden er in de loop van de tijd tientallen kweekvormen. Die zijn deels in de natuur terecht gekomen en mengden zich met de oorspronkelijk wilde populatie eenden. Door kruising zijn variaties in kleur ontstaan en soms ook afwijkende lichaamsverhoudingen. Ogenscheinlijk raszuivere wilde eenden kunnen echter volgens hun DNA toch soepeenden zijn. Zo zou zich tussen de eenden, die ik vanuit mijn raam in het water van het Ossenzijlerkanaal zie zwemmen of langs de kant zie zitten en eruit zien als wilde eenden zich toch ook wel één of meer soepeenden kunnen bevinden.

Grofweg kan worden gezegd dat soepeenden:

- meer wit en duidelijk witte plekken in hun verenkleed hebben (anders dan de halsring van de mannetjes van de wilde eend);
- een egaal wit of juist donker kleed hebben, vooral op kop, flanken en onderdelen;
- soms een zeer langgerekte bouw en rechtopstaande houding op land hebben ('loop-eend');
- een bouw hebben, die meestal gelijk is aan de wilde Eend, maar soms opvallend klein kan zijn of juist groot;
- soms een kuifje hebben op de achterkant van hun kop.

Overigens is de geheel witte Soepeend een vorm die oorspronkelijk in Zuidoost Azië is gekweekt en later naar Europa is gebracht en bekend staat als "Pekingeed". De witte delen van de soepeend zijn in de kuikenfase geel. Eendenvrouwtjes kwaken, mannetjes maken zachte, onopvallende geluiden, hebben een raspande, hese roep en fluiten tijdens de balts.

- *Verspreiding*

De wilde eend komt voor in gematigde en subtropische wateren in Noord Amerika, Azië en Europa.

In heel Europa is de wilde eend de meest wijdverbreide en talrijkste eendensoort.

Wilde eenden zijn gedeeltelijk trekvogels, waarbij noordelijke populaties hun grondgebied verlaten, terwijl broedvogels van de gematigde en mediterrane streken in hun broedgebieden blijven of rondzwerven. Ook in Nederland is de wilde eend de meest voorkomende watervogel en eendensoort. De Wilde Eenden, die in Nederland overwinteren zijn, voor zover ze geen standvogels zijn (vogels die in het broedgebied blijven overwinteren), afkomstig uit een gebied, dat reikt tot in het noorden van Scandinavië en de Oeral.

- *Leefgebied tijdens de broedtijd*

Wilde eenden hebben een lange broedperiode die in Nederland loopt vanaf half februari tot in september. Gedurende die tijd hebben ze wel twee tot drie legsels, die meestal bestaan uit 7 tot 11 eieren. Ze nestelen zich in deze periode in verschillende gebieden, doorgaans echter wel bij of op korte afstand van water. Het gaat hierbij om vrijwel alle watertypen (met een voorkeur voor zoet water), als ze maar ondiep zijn, niet stromen en enige overbegroeiing hebben. Ze mijden de menselijke omgeving niet, evenmin als kunstmatig aangelegde wateren. In grasland bestaat er een voorkeur voor matig intensief grasland. Het vrouwtje bouwt een nest vooral op de grond, maar soms ook in holtes (van bomen of in korven).

Op de grond nestelen wilde eenden in riet, tussen zeggen, in struikgewas, open bos, hooiland en akkerland. Nesten in bomen, soms wel op meer dan 10 meter hoogte, be-

vinden zich in een oud ekster- of kraaiennest of in holtes van bijvoorbeeld knotwilgen.

De eieren worden doorgaans 28 dagen bebroed. Bij mislukking in de eifase kunnen wilde eenden verschillende vervolglegels produceren. Alleen het vrouwtje broedt en zorgt voor de jongen. De jongen zijn typische nestvlieders en zijn na ongeveer 8 weken vliegvlug.

Het voedsel in de broedtijd omvat een rijk pallet aan zowel plantaardig (zoals zaden van kroos, waterplanten) als dierlijk voedsel. De jongen leven de eerste weken vooral van ongewervelde, kleine waterdiertjes.

- *Leefgebied buiten de broedtijd*

Buiten het broedseizoen komt de wilde eend zowel op zoete als zoute wateren voor. Deze kunnen variëren van getijdengebieden tot kanalen en grachten in stedelijk gebied. De grootste aantallen zijn te vinden in getijdengebieden, op grote meren en plassen, langs rivieren en in moerasgebieden. Overdag wordt gerust op bij voorkeur grote wateren met begroeide oevers die voor dekking zorgen. 's Nachts is minder dekking nodig en wordt gefoerageerd ook op kleinere wateren. In de nazomer en het najaar wordt 's nachts ook gefoerageerd op stoppelvelden. In stedelijk gebied verblijft de wilde eend vaak op plaatsen waar geregeld vogels worden gevoerd, zoals in parken. Vooral bij vorst kunnen zich daar grote concentraties voordoen.

In de periode van de vogelrui, wanneer de wilde eenden enige tijd niet kunnen vliegen, zoeken ze dekking en verblijven dan in rietmoerassen (zoals de Weerribben/Wieden) en op andere wateren met veel begroeiing.

Buiten de broedtijd is het voedsel vooral plantaardig en bestaat dan grotendeels uit zaden van een breed scala aan plantensoorten. Ook stengels en bladeren van waterplanten, eendenkroos, gras en valgraan op stoppelvelden behoren tot het menu, evenals insecten, slakken, kreeftachtigen, muggenlarven en brood. Of het wel zo goed is om eenden brood te voeren is overigens twijfelachtig. Brood is eenzijdig voedsel en bevat zout. Bovendien blijft er vaak brood over en dat trekt ratten, muizen en meeuwen en kauwen aan.

Zorgen om de wilde eend

In ons land zijn nog altijd veel wilde eenden. Volgens de laatste gegevens zijn er twee- tot driehonderdduizend broedparen en zes- tot achthonderdduizend wintervogels. Toch is de broedpopulatie van de wilde eend sinds de jaren 90 met ongeveer 30 % afgenomen. Ook het aantal overwinteraars, bestaande uit eigen en buitenlandse vogels is sinds 2000 met 25-30% gedaald. Daarmee onderscheidt Nederland zich in ongunstige zin van andere Europese landen.

Deze negatieve tendens, die overigens niet alleen voor de wilde eend geldt, was aanleiding voor het verrichten van een verkennend onderzoek, dat door Sovon in samenwerking met het Vogeltrekstation van het NIOO (het Nederlands Instituut voor Ecologie, tot 2002 Instituut voor Oecologisch Onderzoek genaamd) wordt verricht in opdracht van het ministerie van Economische zaken en BIJ12.

- *Het rapport "Populatieontwikkeling wilde eend, kraakeend, kuifeend en tafeleend in Nederland; wat weten we over de achtergronden?"*

Het rapport van het onderzoek verschijnt in 2015. De kraakeend, evenals de wilde eend een grondeend en ecologisch nauw verwant aan de wilde eend, werd bij het onderzoek betrokken omdat deze eend in Nederland juist sterk is toegenomen als broed- en niet-broedvogel. In het rapport wordt de bestaande kennis over de genoemde eendensoorten gebundeld. Op grond van beschikbare literatuur wordt per soort een ecologisch profiel geschetst en wordt ingegaan op de populatieontwikkeling in Nederland en het buitenland. Vervolgens worden de factoren besproken die een rol kunnen spelen bij de populatieontwikkeling, zoals

(veranderingen in) habitat, nestsucces, overleving, klimaat en jachtdruk (afschot, vangst).

Uit het rapport blijkt o.a. dat de afname van de broedpopulatie zich in Nederland zich in vrijwel alle landschapstypen heeft voorgedaan. Alleen in stedelijk gebied lijkt de stand stabiel te zijn. In de ons omringende landen zijn de aantallen echter niet achteruit gegaan. Dat wijst op sturende factoren binnen ons eigen land. De afname van de winterpopulatie daarentegen is ook te zien in de landen om ons heen.

De achteruitgang van de broedpopulatie in Nederland lijkt niet te liggen aan een verminderd nestsucces (het aantal gelegde eieren tot en met het uitkomen van de eieren). Dat is in de onderzochte periode redelijk stabiel geweest. Verder is de overleving van volgroeide vogels en vooral van eerstejaars vogels zelfs toegenomen, waarschijnlijk als gevolg van afgenomen jachtdruk. Dat maakt het aannemelijk dat mogelijke oorzaken van de achteruitgang liggen in de kuikenfase en/of de eerste maanden na het vliegvlug worden. De bevindingen betreffende de kraakeend lijken deze aanname te ondersteunen. De broed- en winterpopulatie van deze eend neemt niet alleen in Nederland maar in geheel Europa al tientallen jaren toe. Deze toename hangt deels samen met aanpassing aan of geschikter wordende habitats. De soort kan, als waterplanten- en algeneter, vermoedelijk zowel overweg met de eutrofiëring van wateren als met de huidige verbetering van de waterkwaliteit. Het nestsucces, dat vergelijkbaar is met dat van de wilde eend, is stabiel terwijl de overleving van volgroeide vogels eveneens is toegenomen. De gunstiger ontwikkeling van de broedpopulatie - bij vergelijkbaar nestsucces en overleving van volgroeide vogels- suggereert dat bij de kraakeend minder verliezen optreden onder kuikens en/

wilde eend - fotograaf Gert Paassen

of net vliegvlugge juvenielen. De stijging van de winterpopulatie van de krakeend bij ons, ligt, volgens het rapport, deels aan de toegenomen populaties maar vermoedelijk ook aan een verminderde wegtrek als reactie op gemiddeld zachter wordende winters.

Het rapport noemt dan ook als eerste aanbeveling om nader onderzoek te verrichten naar de kuikenperiode en de eerste maanden na het vliegvlug worden van de jonge vogels en bij dit onderzoek ook de krakeend te betrekken. Gestart kan worden met een onderzoek naar het overleven van de kuikens. Wellicht hangen problemen in de kuikenperiode samen met veranderend voedselaanbod (al dan niet met veranderend landgebruik) of een toegenomen predatiedruk door roofdieren.

- **Het eendenkuikenproject**

Erik Kleyheeg, in 2015 nog gastonderzoeker bij het NIOO-KNAW en inmiddels senior onderzoeker bij SOVON, neemt de handschoen op en start in 2016 het eendenkuikenproject, aanvankelijk uit persoonlijke interesse, in zijn vrije tijd. Hij heeft zijn promotieonderzoek naar de verspreiding van plantenzaden door de wilde eend kort daarvoor afgerond en beschikt daardoor over veel kennis van deze eendensoort.

Doel van het project is om inzicht te krijgen in het aantal eendenkuikens dat de eerste twee maanden van hun leven overleeft. Omdat wilde eenden vaak dichtbij de mens leven en eendenkuikens ook onder het niet-vogelend publiek populair zijn wordt het onderzoek opgezet als een "citizen science project". Daarbij helpt het brede publiek mee om onderzoeksgegevens te verzamelen.

Aan de "citizen scientists" wordt gevraagd hun waarnemingen van kuikens van de wilde eend te melden via de website van Kleyheeg en hierbij in ieder geval informatie te geven over het aantal, de geschatte leeftijd van de kuikens per eendengezin (toom) en de datum en de locatie van de waarneming.

Het eendenkuikenproject is inmiddels zijn 5e jaar ingegaan. Omdat historische gegevens ontbreken waarmee de resultaten van het onderzoek kunnen worden vergeleken is het namelijk belangrijk om een meerjarige reeks op te bouwen, zodat eventuele trends in de

overleving van eendenkuikens zichtbaar worden. Dit zijn tot nu toe de bevindingen:

◆ Het eerste jaar 2016 is een proefjaar. Het aantal waarnemingen is onvoldoende om op grond hiervan conclusies te kunnen trekken. Uit de meldingen blijkt wel dat een gemiddeld eendengezin start met 7 tot 8 eendenkuikens en dat de meeste sterfte in de eerste weken plaatsvindt. Eenden met jongen van meer dan 3 weken hebben gemiddeld nog 5 jongen, maar hiervan zijn veel minder waarnemingen gemeld. Kennelijk zijn heel veel eenden na drie weken hun nest al kwijt. Ook blijkt het aantal kuikens per waargenomen gezin af te nemen naarmate het seizoen vordert. In de leeftijdsklasse van 0-1 week oud worden per gezin in april bijna twee keer zoveel kuikens aangetroffen als in augustus. Dat zou twee oorzaken kunnen hebben: of laat broedende vrouwtjeseenden zijn minder succesvol of de sterfte van eendenkuikens is later in het seizoen groter (of beide). Ook het weer zou van invloed kunnen zijn op de overleving van de kuikens. Regen en kou zorgen waarschijnlijk voor meer sterfte omdat kuikens zichzelf niet goed kunnen warm houden. Tenslotte blijkt uit de gemelde waarnemingen dat een eendengezin in de stad gemiddeld één kuiken minder heeft en dat dit verschil voor elke leeftijdsklasse hetzelfde is. Een mogelijke oorzaak van dit verschijnsel zou kunnen zijn dat de kuikensterfte in de stad niet alleen hoger is maar ook dat de nesten kleiner zijn.

◆ In 2017 wordt meer publiciteit aan het project gegeven en zijn voldoende waarnemingen gemeld voor een voorzichtige analyse. Bovendien worden de deelnemers aan het project gevraagd om eenzelfde eendengezin langere tijd te volgen en de resultaten hiervan te melden. Dat levert een realistischer beeld op van de overleving van de kuikens. Door de gegevens van losse en vervolgwarnemingen te combineren wordt duidelijk dat de meeste kuikens sterven in de eerste week na het uitkomen van de eieren. Pas na drie weken stabiliseert het aantal kuikens dat overleeft en is de kans groot dat de ze vliegvlug worden. De

uiteindelijk kans om de kuikenfase te overleven wordt geschat op ongeveer 19%, een te laag percentage om de Nederlandse populatie van de wilde eend in stand te houden.

In 2017 wordt ook gekeken naar de weersomstandigheden, het type habitat en de hybridisatie (vermenging) van de wilde eend met de Soepeend, factoren die een rol spelen zouden kunnen spelen voor de overleving van de kuikens.

Zowel neerslag als temperatuur blijken een effect te hebben op de overleving van de jongste leeftijdsklasse (0-1 week). Daarbij heeft neerslag een groter effect op de overleving dan lage temperatuur, een heftige bui een groter effect dan langdurige regen en –omgekeerd– een langdurig koude periode een groter effect op de overleving dan een enkele koude nacht. Wat het type habitat betreft wordt geen duidelijk verschil in de overleving van de kuikens geconstateerd of de waarneming in bebouwd, natuur- of agrarisch gebied is gedaan.

Omdat kuikens van soepeenden vaak geel zijn vallen ze op. Het is dan ook goed denkbaar dat licht gekleurde kuikens sneller door roofdieren worden gepakt dan een kuiken met een natuurlijke schutkleur. Zoals verwacht blijkt het aandeel lichte kuikens af te nemen naarmate de kuikens in een nest ouder wordt. Dat tonen de foto's die door de waarnemers bij de gemelde waarneming zijn gevoegd. Het aandeel lichtgekleurde kuikens neemt in 2017 af van 4% in de jongste leeftijdscategorie (15% van de eendengezinnen had minstens één licht kuiken) tot 0% in de leeftijd >4 weken. Het lijkt er dus op dat licht gekleurde kuikens in een vroeg stadium verdwijnen. Omdat hun aandeel in de leeftijdsklasse tot één week al heel laag is, wordt geconcludeerd dat dit gegeven geen doorslaggevende rol kan spelen in de achteruitgang van de totale populatie.

◆ In 2018 wordt het onderzoek voortgezet. Aan waarnemers wordt opnieuw gevraagd om zoveel mogelijk vervolgwarnemingen te verrichten van eenzelfde eendengezin. Uit de analyse van de gegevens van 2017 is duidelijk gebleken dat de overlevingskansen dan nauwkeuriger kunnen worden berekend dan op basis van losse waarnemingen. Nieuw in 2018 is

Wilde Eend - fotograaf Gert Paassen

dat de waarnemingen in het veld kunnen worden ingevoerd met behulp van “de Kuikenteller”, een app die in 2017 wordt ontwikkeld voor iPhones en Android mobiele telefoons. Desondanks worden er aanzienlijk minder waarnemingen gemeld dan in 2017, waarschijnlijk omdat in het vroege voorjaar minder inspanning is verricht om waarnemers te werven.

In 2018 verschijnen de kuikens veel later dan in 2017. De piek valt pas half mei terwijl die in 2017 eind april valt. Het overlevingspercentage is veel groter dan in 2017 en maar liefst 34%. Ook de kuikens zijn veel groter dan in 2017.

In 2018 is in de periode waarin de vrouwtjes zich normaal voorbereiden op nestelen echter sprake van een langdurige strenge vorst, die van 23 februari tot 3 maart duurt. Een groot deel van het oppervlaktewater is dagenlang bevroren. Eenden kunnen dan lastig aan eten komen en teren in op hun reserves. Vanaf half april is het maanden achtereenvolgend stralend weer. Omdat in het eendenkuikenproject alleen aantallen kuikens worden gemeld en niet specifiek naar de omstandigheden wordt gekeken is het moeilijk om een verklaring te geven voor de toename van het overlevingspercentage. Als meest waarschijnlijke oorzaak wordt gezien de combinatie van het feit dat de kuikens later dan gewoonlijk uit het ei zijn gekomen en dat het weer in 2018 uitzonderlijk goed is geweest. Later uit het ei komen heeft een aantal voordelen voor eendenkuikens. Er is dan waarschijnlijk meer voedsel in de vorm van insecten en waterbeestjes. Ook is de vegetatie verder ontwikkeld waardoor er meer mogelijkheden zijn om te schuilen. Bij regen en kou kunnen kuikens minder eten vinden en raken ze gemakkelijker onderkoeld. Dat is in 2018 als gevolg van het mooie weer geen probleem geweest.

Binnen Nederland zijn ook verschillen in “timing” gevonden. Zo zijn kuikens het eerst

Drieteenstrandloper - fotograaf Philip Friskorn

Akikergeelster - fotograaf Gert Paassen

Weidegeelster - fotograaf Gert Paassen

Blauwe Groene kikker-Fotograaf Joop Godri

Nike Merel-Foto Joop Godri

*eenbes - fotograaf
Candida van Wirdum*

Weidegeelster - fotograaf Gert Paassen

Wilde eend - fotograaf Gert Paassen

*Moerassprinkhaan-
fotograaf Willem-Jan Hoeffnagel*

*Rode Moerassprinkhaan-
fotograaf Willem-Jan Hoeffnagel*

Wilde eend pul - fotograaf Gert Paassen

verschenen in Zuid-Holland en het laatst in Groningen. Vermoed wordt dat hier waarschijnlijk twee factoren door elkaar een rol spelen. Enerzijds zijn In Zuid-Holland meer waarnemers, waardoor de kans groot is dat een vroeg kuiken wordt gemeld. Anderzijds is het klimaat in Zuid-Holland waarschijnlijk net iets milder als gevolg van de nabijheid van de zee en de aanwezigheid van meer stedelijk gebied, waardoor wilde eenden mogelijk eerder gaan broeden.

◆ In 2019 wordt het onderzoek voortgezet. Ook is het de bedoeling om de Kuikenteller verder te ontwikkelen en een start te maken met het analyseren van de “mechanismen achter de sterfte van de eendenkuikens”. De resultaten van het onderzoek zijn nog niet gepubliceerd als Sovon en Vogelbescherming het jaar 2020 uitroepen tot het jaar van de wilde eend. In dit jaar wordt het onderzoek naar de kuikenfase voortgezet. Daarnaast wordt specifiek gekeken naar de man/vrouwverhouding bij de Wilde Eend. De indruk bestaat dat deze verhouding

scheef is ten voordele van het mannetje. Hoe scheef is deze verhouding en speelt dit een rol bij de achteruitgang van de soort?

Ten slotte bestaat het plan om een populatiemodel te ontwikkelen om te kunnen berekenen welke factoren een beperking vormen voor de broedpopulatie van de wilde eend. Zowel het overleven van de kuikens als inzicht in de man/vrouwverhouding en ook alle andere demografische processen zullen daarvan onderdeel zijn.

Doe mee aan het onderzoek! Meer informatie is te vinden op de website: www.sovon.nl

Geraadpleegde bronnen: “Populatieontwikkeling wilde eend, kraakeend, kuifeend en tafeleend in Nederland; wat weten we over de achtergronden”, Sovonrapport 2015/65, CAPS-rapport 2015/01; “Bea Koetsier “De wilde eend, wie kent hem niet”, Natura nr 4, december 2019; Erik Kleyheeg: “Eendenkuikenprojectresultaten 2017 en 2018, www.erikkleyheeg.nl; “Eendenkuikproject gaat vierde jaar in, Sovon-Nieuws, 2019 nr.2; Albert de Jong: “Zo tel je: soepeenden en wilde eenden” Volker Dierscke: “Vogels”, Vogelbescherming Nederland; Wikipedia en diverse nieuwbuletins van Sovon en Vogelbescherming Nederland over (het jaar van) de wilde eend.

Tekst: Greet Sanderse

Wolf-Pasvik Noorwegen
fotograaf Philip Friskorn

Wolf, de terugkeer van een jager

Roelke Postumus

BOEKBESPREKING

Wolf in opvang Hemsedal Noorwegen - foto graaf Philip Friskorn

Bioloog Roelke Posthumus woonde vele jaren in Scandinavië, onder andere in het zuidoostelijke, bosrijke, deel van Noorwegen. Op een dag, toen zij de hond uitliet, had ze een ontmoeting met een wolf. Haar hond maakte zich klein met de staart tussen de poten, duidelijk bang, en wilde later ook niet meer terug naar die plek. De wolf schonk geen zichtbare aandacht aan hen en verdween al gauw uit het zicht. Toch maakte deze ontmoeting veel indruk en Roelke besloot dat ze meer te weten wilde komen over dit bijzondere dier. Deze studie leidde uiteindelijk tot een boek met de titel "Wolf, de terugkeer van een jager", dat onlangs werd uitgegeven.

Het boek is vlot en onderhoudend geschreven en leest daarom gemakkelijk weg. Bovendien is het zeer informatief. Na lezing heb je echt het gevoel iets van het leven van de wolf af te weten. De eerste helft van het boek gaat uitsluitend over het dier zelf. Wat is een wolf? Hoe leeft hij? Hoe ziet het sociale leven van een wolf er uit? Hoe komt hij aan de kost? Allemaal vragen die in dit eerst deel beantwoord worden.

Op mij maakte het hoofdstuk met de titel "Wolf 06" de meeste indruk. Dit leest als een roman, maar gaat toch uitsluitend over echte waarnemingen. De meeste wolven leven in de wildernis en leggen vaak grote afstanden af. Een groot deel van hun leven onttrekt zich daardoor aan het zicht. Wolf 06 was een wilde wolf die leefde op een bijzondere locatie in Yellowstone National Park in de Verenigde Staten. Haar leven speelde zich af in een vallei die vanaf een hoger gelegen weg goed te overzien was. Vele vrijwilligers hebben jarenlang met telescopen vanaf de weg haar leven kunnen volgen en hun waarnemingen opgete-

kend. Zo ontstond een totaalbeeld van haar leven. Hoe zij als eenzame jonge wolf in de vallei terecht kwam, daar een tweetal mannetjes wolven ontmoette en met hen een roedel vormde waarvan zij de leidster werd. Het is een heel boeiend verhaal geworden, met een tragische afloop.

De tweede helft van het boek gaat over de verhouding tussen mens en wolf. Europese wolven zijn eeuwenlang zwaar bejaagd en in een groot deel van West-Europa totaal uitgeroeid. In Nederland leefden al sinds de achttiende eeuw geen wolven meer. Verbazingwekkend om te lezen dat ook in Noorwegen en Zweden een eeuw lang geen wolven meer voorkwamen, tot halverwege de twintigste eeuw toch weer wolven vanuit Finland en Rusland de weg terugvonden naar deze landen. Door de langdurige vervolging werd onbedoeld selectie toegepast op de populatie. Alleen de meest schuwe en teruggetrokken levende exemplaren overleefden en plantten zich voort. Met als resultaat dat Europese wolven de mens zoveel mogelijk uit de weg gaan, omdat ze hem zien als een gevaar. Dit betekent niet dat deze schuwheid voor eens en altijd vastligt. Nu wolven zich weer gevestigd hebben in Nederland, is het grootste gevaar dat zij hun schuwheid verliezen door onverantwoordelijk gedrag van mensen. Mensen zouden kunnen proberen om ze te benaderen en ze te lokken met voedsel, bijvoorbeeld om een mooie foto te kunnen maken. Dit kan ertoe leiden dat wolven mensen gaan associëren met voedsel en langzamerhand hun schuwheid kwijtraken. In dat geval kunnen wolven gevaarlijk worden en mensen gaan aanvallen. Kortom: het grootste gevaar van wolven zit hem in het gedrag van mensen.

Wolf-Tsjechie-fotograaf Philip Friskorn

Wat moet je doen als je in wolvenland komt? Het boek geeft een aantal tips:

- laat geen afval open en bloot liggen;
- voer nooit een wolf;
- ren nooit weg als je een wolf ontmoet;
- kijk het dier aan en maak je zo groot mogelijk;
- schreeuw en zwaai met je armen of gooi stenen naar een naderende wolf;
- en als je aangevallen wordt, verdedig je dan tot het uiterste.

Bedenk daarbij het volgende. De wolf is een roofdier en juist daarom kwetsbaar en voorzichtig. Vergelijk hem met een grazer als een schaap of koe. Breekt een grazer een poot, dan is dat vervelend, maar het betekent niet automatisch zijn dood. Voedsel blijft beschikbaar want gras loopt niet weg, ook met drie poten kun je voldoende gras eten.

Voor een wolf is breken van een poot een regelrechte ramp. Hij moet achter een prooi aan kunnen rennen, desnoods urenlang. Een wolf met een gebroken poot kan dat niet en is in de regel ten dode opgeschreven, omdat zijn voedsel onbereikbaar is geworden. Daarom zal een wolf nooit onnodige risico's nemen en in de regel alleen aanvallen wat zwak en kwetsbaar is. Een groot, sterk en agressief mens zal hij niet graag aanvallen en liever uit de weg gaan. Als je wegloopt of rent, is dat voor een wolf een teken van zwakte en hij zal dan uitproberen of er iets voor hem te halen is. Wegrennen zal juist zijn jachtinstinct oproepen.

Frappant en leerzaam zijn de verschillen in beleid en resultaat ten aanzien van de wolf tussen Zweden en Noorwegen. Beide landen kampten na de terugkeer van de wolf met de vraag hoe hiermee om te gaan. In Noorwegen was er een sterke lobby van jagers en scha-

penboeren om zoveel mogelijk wolven af te schieten, liefst allemaal. De overheid ging hier grotendeels in mee en vergoedt achteraf verliezen aan schapen. Het resultaat was dat in 2012 in Noorwegen 50 wolven aanwezig waren in het land en er 30.000 slachtoffers vielen onder de schapen. Van dit enorme aantal vielen slechts 350 ten prooi aan wolven en de rest was slachtoffer van 150 beren, 400 veelvraten, 400 lynxen en, niet te vergeten, loslopende honden. Dit betekent dat slechts iets meer dan 1% slachtoffer was van een wolf. In datzelfde jaar waren in Zweden 330 wolven, 3200 beren, 650 veelvraten en 1250 lynxen aanwezig, ruim vijfmaal zoveel schapenrovers als in Noorwegen. En het resultaat? Zweden telde in dat jaar 411 gedode schapen, iets meer dan 1% van het aantal slachtoffers in Noorwegen. Nu moet hierbij wel vermeld worden dat in Zweden iets minder schapen aanwezig zijn dan in Noorwegen, maar dat verschil is niet zo groot dat het een verklaring kan zijn voor het grote verschil in slachtoffers. Het belangrijkste verschil zit hem in het beleid van de overheid. Van begin af aan heeft de Zweedse overheid bescherming van schapen gestimuleerd met subsidies voor onder stroom staande afrasteringen. Bescherming wordt gesubsidieerd, slachtoffers worden achteraf niet vergoed. Het werkt prima, veel beter dan het schietgrage beleid in Noorwegen. Een leerzame les voor Nederland. Het boek geeft er blijk van dat de schrijfster zich grondig in het onderwerp heeft verdiept. Sprookjes en nepnieuws worden ontkracht of in twijfel getrokken. Het boek is gebaseerd op verifieerbare feiten. Ik heb het met veel plezier gelezen.

Tekst: Theo van de Graaf
Foto's: Philip Friskorn

Wilde en niet echt wilde tuinflora

Ruim 7 jaar geleden verhuisden wij van het midden van het land naar Onna. Na 40 prachtige jaren wonen op het water betrokken we een huisje hoog en droog op het zuidwestelijke puntje van de Bisschopsberg. Er is een flink lapje grond omheen en het was een feest, die eerste lente hier, om telkens verrast te worden door wat er allemaal uit de grond te voorschijn kwam: sneeuwkllokjes (massaal), maartse viooltjes, vogelmelk, wilde hyacinten, kruipend zenegroen, bosanemonen, lelietjes-van-dalen en nog veel meer. Voor een groot deel waarschijnlijk ooit wel aangeplant, eerdere bewoners hadden duidelijk wel liefde voor tuinieren. Maar we vinden ook wel planten die zich er op natuurlijke wijze gevestigd zullen hebben. Over twee ontdekkingen hier gaat dit verhaaltje.

Eenbes (Paris quadrifolia)

Een wel heel onverwachte vondst was Eenbes. Wie zou hier op die droge, voedselarme zandbult nou Eenbes verwachten, een plant van vochtige tot natte, matig voedselrijke grond? We vonden een groepje van 2 of 3 exemplaren op een beschaduwde plek onder een oude, niet meer zo vitale vlierstruik. Eenbes staat bekend als een echte bosplant en komt in Nederland vrijwel uitsluitend voor in de zuidelijke helft van ons land en dan vooral Zuid-Limburg en langs de Dommel in Noord-Brabant. Ook in Drenthe is hij op enkele plekken ooit gevonden, maar die vondsten dateren vrijwel alle van tientallen jaren geleden. De enige recente (na 2014) waarneming is in het uiterste noordoosten van Drenthe. Bij de vestiging hier bij ons is vast een menselijke hand in het spel geweest. Eenbes is een door zijn uiterlijk opvallende plant, die je niet gauw zult verwarren met een andere soort. Uit de grond komt een stengel omhoog, met aan de top een krans van vier ovale, spits uitlopende bladeren (een enkele keer kun je ook een krans van 3, 5 of 6 bladeren tegenkomen) en in het

eenbes - fotograaf Candida van Wirdum

centrum van die krans één gesteelde bloem. De bladeren staan eerst rechtop, tot een koertje samengerold rond de bloemknop. De bladen ontvouwen zich dan geleidelijk tot een breed uitstaande krans onder de bloem, altijd maar één en met een bijzonder uiterlijk. In knop is die speervormig, eenmaal geopend zie je twee kransen van elk vier bloemdekbladen, de buitenste lancetvormig en spits uitlopend, de binnenste priemvormig, daarboven een bolvormig vruchtbeginsel, met daaromheen 8 opvallende meeldraden. Jonge planten hebben vaak alleen de bladen en nog geen bloem. Het vruchtbeginsel is donker gekleurd en rijpt uiteindelijk tot een zwarte bes met daarbinnen rood gekleurde zaadjes. Vooral de bes is behoorlijk giftig, maar ook de rest van de plant kun je beter niet naar binnen krijgen.

Na dat eerste jaar zagen we elke volgende lente telkens wat meer planten verschijnen op dat groeiplekje. In 2018 waren het er al meer dan 15. Eenbes zit in de grond met een weinig vertakte wortelstok waaruit zich vrij gemakkelijk nieuwe scheuten kunnen ontwikkelen, wat er voor zorgt dat de plant vaak in groepjes voorkomt. Hierdoor zou de plant ook langere tijd in staat zijn stand te houden wanneer de milieumomstandigheden zodanig veranderen dat ze voor de soort minder gunstig zijn. Het is waarschijnlijk dat de vermeerdering hier bij ons een dergelijke vorming van nieuwe scheuten betreft. Opslag uit zaad in een ongunstig milieu ligt niet zo voor de hand, zeker omdat het zaad maar kort kiemkrachtig is. Het afgelopen jaar waren er voor het eerst minder planten en ook minder bloei. Dat zou samen kunnen hangen met de extreme droogte van de laatste

klein tasjeskruid - fotograaf Geert van Wirdum

rozet klein tasjeskruid - fotograaf Candida van Wirdum

jaren en luidt misschien wel het geheel verdwijnen uit onze tuin in. We gaan het zien!

Klein tasjeskruid (*Teesdalia nudicaulis*)

Tegen een hellinkje, gericht naar het westen, maar al vroeg in de middagzon vangend (als die zich laat zien tenminste), ontdekten we het Klein tasjeskruid. Klein tasjeskruid is inderdaad een klein plantje, behorend tot de familie van de kruisbloemigen. Het is eenjarig en kiemt meestal al vroeg in de winter. Er verschijnt dan eerst een sierlijk en regelmatig wortelrozetje van liervormig veerspletige tot veerdelige blaadjes. Uit het rozet groeien vervolgens één of meer bloeistengels met aan de top een tros witte bloemetjes. De bloemetjes hebben, zoals alle kruisbloemigen, 4 kroonblaadjes. Maar, typerend voor deze soort, de twee naar de buitenkant van de tros gerichte kroonblaadjes zijn duidelijk groter dan het naar de binnen-

kant gerichte tweetal. De vruchtjes (hauwtjes) zijn enigszins lepelvormig: aan de bovenzijde vlak of zelfs een beetje hol, aan de onderzijde een beetje bol. Van dit plantje kunnen we wel aannemen dat het hier “vanzelf” gekomen is. Klein tasjeskruid is een plant van zonnige, droge en kalkarme zandgrond en dat is precies wat hij hier aan de voet van de Bisschopsberg vindt. Behalve op de pleistocene zandgronden is de soort ook wel te vinden in de duinen, vooral die van de waddeneilanden, waar niet te veel kalk in de bovengrond zit.

Evenals bij de Eenbes het geval was, vonden we aanvankelijk slechts 2 of 3 plantjes, maar nu staan er al een stuk of 40. Dus wie weet is dit een blijvertje.

Tekst: Candida van Wirdum

Literatuur: Heukels' Flora van Nederland 24e druk 2020; Nederlandse Oecologische Flora 1e druk 1987

Verslag excursie Rams Woerthe op 8 februari 2020

Net als voorgaande jaren gaan we weer op excursie met Piet Hein Klip in het park dat bij de villa Rams Woerthe hoort. De villa is gebouwd in 1898 door architect Van Gendt in opdracht van J.H. Tromp Meesters, een bekende rijke houthandelaar in Steenwijk. Vanaf 1917 is de villa in eigendom van de gemeente Steenwijk. De villa is nu een museum, met werken van de bekende beeldhouwer Hildo Krop uit Steenwijk. Ik ben na afloop het museum nog in geweest, echt de moeite waard! Het park is 10 hectare groot en is in Engelse landschapsstijl aangelegd door tuinarchitect

Hendrik Copijn. In het park bevindt zich een lange slingerende vijver, die onderdeel was van de Steenwijker Aa. Er zijn ca 45 verschillende soorten bomen en heesters te zien. De naam Rams Woerthe komt van: Woerthe is weiland en Ram was de naam van de eigenaar van deze grond.

Piet Hein heeft veel kennis van deze bomen, waar ze vandaan komen, hoe oud ze zijn, welke kenmerken ze hebben, wat de Latijnse benaming ervan is, enzovoorts.

Piet Hein had weer een hele verzameling takken meegenomen waar hij veel over wist te

vertellen, ook laat hij ons raden welke soorten het zijn. Heel leerzaam en leuk! Er waren veel belangstellenden, ik schat 30. Zie op de foto's.

Onder andere vertelde hij over de luchtwortels van de naaldverliezende boom de Moerascypres. Heel grappig steken er allerlei vormen van deze wortels boven de grond uit. We zien beuk en haagbeuk, geen familie van elkaar, een mammoetboom, die enorm oud en dik kan worden. Piet Hein vertelt aan de waterkant over de Zwepenboom en nog vele andere soorten komen voorbij.

Een oude dikke beuk wordt gemeten: 4.70 m is de omtrek, delen door 2.5. Dan weet je de leeftijd. De beuk is op sterven na door, weet Piet Hein ons te vertellen. Een week later hoor

ik dat de beuk twee dagen later is omgezaagd. Piet Hein bedankt weer voor de mooie leerzame excursie!

Tekst en foto: Colette de Haas

De Weide- en Akkergeelster

WAARNEMINGEN

In ons land komen vijf soorten geelsterren* voor. Dit zijn de Weidegeelster (*Gagea pratensis*), de Akkergeelster (*Gagea villosa*), de Scheidegeelster (*Gagea spathacea*), de Bosgeelster (*Gagea lutea*) en de Spitse geelster (*Gagea minima*). De Spitse geelster is zeer zeldzaam. Geelsterren zijn bolgewassen en vermeerderen zich met zowel ondergrondse als bovengrondse broedbolletjes. Dit kan door rivierwater of insecten die ondergronds leven. Waar ik ze gevonden heb, in/rond Zwolle (?), bloeien ze vaak tegelijk met Speenkruid

en Vingerhelmbloem, dat ook wel vogeltje-op-de- kruk wordt genoemd. Hoe warmer de winter hoe eerder ze bloeien maar meestal begin maart.

De Bosgeelster bloeit o.a. in Ommen. De Weide- en Akkergeelster kan je vinden in het stroomgebied van de IJssel. Hier groeien ze ook in de binnenstad. (Zwolle). Ik geloof dat er 3 soorten voorkomen in Overijssel maar weet dat niet zeker.

De Weide- en Akkergeelster zijn te onderscheiden doordat de Akkergeelster meer behand is.

De Weidegeelster heeft 4-6 bloemen en de Akkergeelster 5 tot 10 bloemen.

Tekst en foto's: Gert Paassen

jaarsbloeiende planten uit de liliëfamilie. De soorten komen voor in Europa en Westelijk Azië. De botanische naam *Gagea* verwijst naar de Britse natuuronderzoeker Thomas Gage (zie o.a. Wikipedia).

*Geelsterren vormen een geslacht van voor-

De Otter en de eenden

In de vaart langs onze boerderij bivakkeren in de herfst en in het begin van de winter veel eenden. Dit jaar zijn het 50 eenden, verleden jaar 80 en het jaar ervoor 140. Maar dit terzijde.

Ze zwemmen of zitten aan de rand van de oever in het korte gras. Ze dutten, poetsen, roddelen en ruziën met elkaar. Af en toe duikt de hele club tegelijk in de vaart, dan komt er een havik of sperwer over. Maar soms is het andersom en staan ze allemaal met lange nekken meer dan een meter uit de kant. Het duurt een kwartier voordat ze weer hun normale gang gaan. Dan is de otter in de buurt. Eén keer zag ik de otter vanaf onze wal de vaart induiken op vier meter achter mijn computerscherm. Een otter weegt tien kilo het is geen klein beesie. Met zijn lange staart zwaaiend boven water zwom hij naar de Arembergergracht. Het ziet eruit als een kleine versie van het monster van Loch Ness, zeg maar het kleine monstertje van de Havezathe. Natuurlijk was ik te laat met mijn foto-toestel. Daarom heb ik maar een plaatje van

de eenden geschoten. Buurman Jan (een van de Jannen hier aan de Havezatherweg) heeft de otter enkele keren in zijn boothuis gefilmd. De hangplek voor eenden op onze oever is wat minder in trek de laatste jaren. Ik vermoed dat de otter daar mee te maken heeft, het is hier gevaarlijk met dat roofdier in de vaart. Een volwassen otter heeft een kilo prooi per dag nodig. Tachtig procent is vis. Twintig procent bestaat uit vogels, zoogdieren, kreeften en krabben. Ofwel de otter vreet alles wat voor zijn vervaarlijke bek komt. Dat lees ik in rapporten van mensen die er voor doorgeleerd hebben. Een malse eend yummy-yummy, daar kan hij dus een dag mee toe.

Tekst en foto: Jan Bus

De Drieteenstrandloper, een vogel op wieltjes en het gevecht met een Garnaal

Ze rennen in de winter op hoge snelheid heen en weer langs de vloedlijn van het Noordzeestrand. Soms lijken ze niet te lopen, maar te rijden. Het gaat supersnel alsof de pootjes plaats hebben gemaakt voor wieltjes. Wat zijn het geweldige kleine steltlopertjes. Ze fascineren mij al een jaar of veertig. Dit kleine vogeltje met een lengte van ca. 20 cm broedt op de toendra's van Noord-Siberië, Canada en Groenland. Het zijn lange afstandstrekkers, zoals zoveel steltlopers. Ze overwinteren vanaf de Deense westkust, de Engelse en Ierse kust, onze Noordzeekust en verder alle kusten tot in Zuid-Afrika. Dit is topsport voor vogels. In september en oktober zien we de meeste Drieteenstrandlopers langs onze kusten, veelal doortrekkers, maar ook vogels die bij ons de winter doorbrengen. Schattingen wijzen uit dat er ca. 4000-6000 Drieteenstrandlopers aan de Nederlandse kusten overwinteren. De wetenschap noemt deze soort *Calidris alba*. *Alba* (afkomstig van het Latijnse woord *albus*) staat voor wit en dat zijn ze ook bijna in de winter. In de winter hebben ze een licht zilvergrijze rug en slagpennen met een witte buik. Het zomerkleed ziet er heel anders uit: de

bovenzijde, keel en borst kleuren oranje tot warm bruin. Voordat ze eind mei vertrekken naar hun broedgebieden zie je langs onze kusten Drieteenstrandlopers die al bijna hun zomerkleed hebben. Op Terschelling heb ik dit kunnen fotograferen aan het Noordzeestrand. Foerageren doen ze op de vloedlijn, ze zoeken daar naar kleine ongewervelden en die zijn daar in overvloed aanwezig. In oktober 2019 was ik op Terschelling. Aan de rand van een zandplaat aan het Noordzeestrand ontwaarde ik een solitaire Drieteenstrandloper die ergens mee bezig was. Met de lange telelens op een laag statief voor me kroop ik op mijn knieën door het natte zand in de richting van de vogel. Op een afstand van ongeveer 15 meter stopte ik en begon te fotograferen. Toen pas zag ik dat de vogel een grote Garnaal aan het slopen was. Het duurde meer dan 20 minuten voordat de vogel een stuk garnaal naar binnen werkte en toen de rest. De krop was helemaal dik en toen de Garnaal naar binnen was gewerkt leek het alsof hij een boertje moest laten. Mijn dag kon niet weer stuk, een mooi stukje gedrag vastgelegd.

Tekst en foto's: Philip Friskorn

Een enorme Garnaal gevangen

Lekker, maar wat moet ik er mee?

Eindelijk een stukje naar binnen

En toen de rest!

De prooi zit in de krop

Even een boertje

En nog een, de garnaal is naar binnen gewerkt

Het is mei en de tijd breekt aan om naar het broedgebied te trekken, het zomerkleed komt.

Sommigen hebben al bijna het zomerkleed.

Afwijkingen bij dieren

Van mijn vriend en tevens natuurfotograaf Joop Godri uit Oldemarkt ontving ik twee foto's van bijzondere afwijkingen bij dieren: een Merel en een Groene kikker.

De NIKE Merel

In de tuin van Joop scharrelde een merelman met een bijzondere witte veer. Dit soort afwijkingen komt bij vogels veelvuldig voor zoals ook bij de Ekster in het vorige nummer van de Koppel. Deze afwijkingen worden leucisme genoemd. Deze afwijking komt zowel voor bij mensen als bij dieren en moeten we niet verwarren met albinisme. Het is het gevolg van een vermindering van huidpigmenten en kan voorkomen in beharing, veren of schubben. Dieren met albinisme hebben rode ogen en hebben een verhoogde gevoeligheid voor zonlicht. Dieren met leucisme hebben dat niet. Wat was er nu zo bijzonder aan de 'Merel van Joop'? Kijk eens goed naar de foto, de witte veer laat het logo zien van

het sportmerk NIKE, vandaar 'de NIKE Merel'.

De blauwe Groene kikker

Hoe bijzonder is het dat een Groene kikker blauw gaat kleuren? Ongetwijfeld zal de kikker niet blauw worden door te veel alcoholgebruik. Hier hebben we te maken met een afwijking die we cyanisme noemen. Het blauwe en gele huidpigment zorgen voor de groene kleur bij de Groene kikker. Bij dieren met cyanisme ontbreekt het gele pigment en zorgt voor een blauwe kleur. Bij meerdere reptielensoorten is deze afwijking bekend. Vooral in Friesland zijn in de afgelopen 30 jaar waarnemingen bekend van 'blauwe Groene kikkers'. Joop trof er een aan in de Weerribben en legde deze bijzondere afwijking vast met de camera. Nu is er ook een 'blauwe Groene kikker' in de Kop van Overijssel!

Tekst: Philip Friskorn

Foto's: Joop Godri

Nike Merel-Foto Joop Godri

Blauwe Groene kikker-2-Foto Joop Godri

Excursies en lezingen 2e kwartaal 2020

Let op: vanwege het Coronavirus gaan deze excursies op voorhand niet door! Raadpleeg voor actuele informatie de websites van IVN en KNNV!

Zaterdag 18 april - Bezoek aan eendenkooi Haasjes

Vandaag bezoeken we eendenkooi Haasjes bij Hasselt. Het beroep van kooiker is een typisch Nederlands beroep. Eenden werden vroeger gevangen 'voor de pot', maar dat is tegenwoordig voor kooi 'Haasjes' niet meer aan de orde. Uit cultuurhistorisch oogpunt wordt de kooi gerestaureerd en onderhouden, zodat zowel de kooi als het vak van eendenkooiker in de toekomst kan blijven bestaan en de kennis van dit mooie vak niet verloren gaat.

In de kooi is ook een vogelringstation gevestigd. Hier worden voor het onderzoek naar trekvogels verschillende soorten gevangen en geringd. Nadat er verschillende gegevens ten behoeve van het wetenschappelijk onderzoek over de gevangen vogels zijn genoteerd, krijgen zij hun vrijheid weer terug. De gegevens gaan een centrale databank bij het Vogel-trekstation in, waar een analyse van vangsten en terugmeldgegevens plaats kan vinden.

Het derde onderwerp in het kooibos is een bijenstal. Over de honingbij is ook veel te leren tijdens deze excursie. Ga mee en laat u verrassen door de veelzijdige onderwerpen in de eendenkooi.

We vertrekken om 09.00 uur van het grote parkeerterrein (P+R) aan de noordzijde van het NS-station Steenwijk (ingang Eesveenseweg 3, 8332 JA Steenwijk). Daar zijn we rond 12.30 uur weer terug. De kosten voor toegang tot de kooi bedragen € 6,00 per persoon (kinderen tot 12 jaar € 2,50). Er kunnen 20 personen mee, dus opgave is verplicht. Dit kan bij Ton Bode, bij voorkeur via de e-mail: voorzitter@noordwesthoek.knnv.nl of 0521 512074

Woensdag 22 april, 20 mei, 17 juni, 15 juli, 19 augustus en 16 september -

Wilde planten herkennen in het veld (alleen

voor leden KNNV en/of IVN).

De KNNV-plantengroep organiseert voor de aankomende zomerperiode een serie avondexcursies voor plantenliefhebbers, die graag nog enige kennis willen opdoen in het herkennen van planten.

We organiseren dit niet klassikaal, maar direct in het veld.

Eens per maand gaan we op avondexcursie en gaan we op ontdekkingstocht om planten te leren herkennen. Het gaat in eerste instantie om bepaalde planten en -groepen aan hun specifieke kenmerken te leren herkennen.

Voor diegenen die speciaal geïnteresseerd zijn in deze planten-leren-herkennen-excursies geldt dat ze bij voorkeur aan (bijna) al deze excursies deelnemen, want er zit een opbouwende lijn in.

Het exact leren determineren en het leren van de ondersoorten van plantengroepen is in deze excursie niet/nauwelijks van toepassing. *De data voor deze avondexcursies zijn: 22 april, 20 mei, 17 juni, 15 juli, 19 augustus en 16 september.*

De excursies zijn toegankelijk voor de leden van de KNNV-plantenwerkgroep, maar ook toegankelijk voor alle andere leden van de KNNV-Noordwesthoek en/of IVN-Noordwest Overijssel.

Het is prettig om tijdens de excursie in het bezit te zijn van een plantenboek, een loep (10x vergroting), een centimeter en een mes.

Lisette Schelhaas en Roely Luyten hebben de organisatie van deze avonden in handen.

Aan deze excursies zijn in principe geen kosten verbonden. Aanmelding voor deze excursies en nadere informatie bij: Roely Luyten: r.luyten@home.nl, of 0611317756.

Zaterdag 25 april - Vogelexcursie IJsseldelta

Vandaag gaat de vogelexcursie naar de IJsseldelta en wordt er een bezoek gebracht aan de hut van "Jan Nap", de nieuwe hut op de Mandjeswaard. Jan Nap was een gewaardeerd vogelaar uit Kampen. Verder willen we een bezoek brengen aan De Reeve, dat is de overloop van de IJssel bij hoog water.

De IJsseldelta heeft momenteel twee broed-gevallen van de zeearend en mogelijk kunnen we deze soort spotten op het Zwarte meer of het Ketelmeer. Behalve veel watervogels, zijn er waarschijnlijk veel steltlopers in het gebied. In of in de nabijheid van Kampen vinden we vast een fijne lunchlocatie. De excursie staat onder leiding van Sjoerd Osinga en Ronald van Vlijmen.

Vertrek om 09.00 uur vanaf het grote parkeerterrein (P+R) aan de noordzijde van het NS-station Steenwijk (ingang Eesveenseweg 3, 8332 JA Steenwijk). Rond 16.00 uur verwachten we weer terug te zijn. Inlichtingen en opgave bij Ronald van Vlijmen, 0521 515772, info@demepelerweg.nl.

Maandag 27 april - Koningsdag: Vogelzangexcursie Woldberg.

Op deze maandag houden we onze traditionele vroege vogelzangexcursie. We gaan deze ochtend weer naar de Woldberg, waar deze excursie traditioneel wordt gehouden. Meestal omstreeks eind april zijn de soorten die hier overwinterd hebben ook al bezig met het bezetten van hun broedterritorium. Hierbij denken we aan de verschillende mezensoorten, de roodborst en de winterkoning. Maar ook de al uit Afrika of andere overwinteringsgebieden teruggekeerde soorten, zoals de boompieper, tjiftjaf, fitis en gekraagde roodstaart zetten al hun beste beentje voor en kunnen hun zang laten horen. Aan de hand van die zang is vast te stellen om welke soorten het gaat. Blijvers als groene specht en zwarte specht kunnen hun luide roep laten horen. Naar één soort zijn we erg nieuwsgierig. Heeft de middelste bonte specht zijn broedgebied al uitgebreid naar onze omgeving?

Het vertrek is om 06.45 uur op het grote parkeerterrein (P+R) aan de noordzijde van het NS-station Steenwijk (ingang Eesveenseweg 3, 8332 JA Steenwijk) en om 07.00 uur op de parkeerplaats Woldberg nabij Tuk's Theehuis, Bergweg 71 8334 MC Tuk (via tunneltje onder A32, rechtdoor naar P-plaats in bos). Nadere informatie: Ton Bode, tel. 0521-512074.

Zaterdag 2 mei - Vogelexcursie Gaasterland (dagexcursie).

Op deze zaterdag gaan we samen weer een uitstapje maken naar Gaasterland, waar we naar ganzen en eenden gaan kijken. Natuurlijk krijgen ook andere vogels aandacht, o.a. weidevogels.

De excursie heeft ongeveer de volgende route: van Ossenzijl naar Lemmer, dan via de Leien richting Oudemirdum. Daarna volgen we de kustlijn naar Stavoren en we vervolgen onze weg via Warns naar de Workumer Buitenwaard, waar we het afgelopen jaar veel kempfanen hebben gezien. Onderweg doen we het nieuwe uitkijkpunt aan, waar we de vorige keer de zeearend hebben zien zitten op een zandbank voor de kust van het IJsselmeer. Omdat dit een dagexcursie is, zijn een lunch en een verrekijker niet overbodig.

We vertrekken om 08.30 uur op het grote parkeerterrein (P+R) aan de noordzijde van het NS-station Steenwijk (ingang Eesveenseweg 3, 8332 JA Steenwijk) en om 09.00 uur vanaf de parkeerplaats bij het Buitencentrum van Staatsbosbeheer in Ossenzijl (Hoogeweg 27, 8376 EM Ossenzijl). Daar zijn we om 16.00 uur weer terug. Nadere inlichtingen: Albert Steenberg, tel. 0521-513547 of 06-20934308.

Woensdag 6 mei - Nachtegalen luisteren bij Nederland.

De nachtegalenexcursie in 2019 bij Nederland was zeer geslaagd met zes zingende mannetjes nachtegaal. We herhalen deze excursie daarom graag en zullen het beluisteren van andere soorten zangvogels zeker niet overslaan. Maar we richten ons vooral op de nachtegaal, die met zijn luide zang zijn territorium afbakt. Begin mei zijn de nachtegalen in elk geval terug uit hun overwinteringsgebieden en erg actief. Hoewel nachtegalen in deze periode ook wel overdag zingen, is een zingend exemplaar in de avond toch een aparte belevens. De zon gaat om 21.14 onder, waarna het nog enige tijd licht blijft.

Het vertrek is om 20.30 uur op het grote parkeerterrein (P+R) aan de noordzijde van het NS-station Steenwijk (ingang Eesveenseweg 3, 8332 JA Steenwijk) en om 21.00 uur bij de parkeerplaats in Nederland aan het begin van

het fietspad naar Kalenberg (Veldhuisweg, 8362 VA).

Nadere informatie: Ton Bode, tel. 0521- 512074.

Zaterdag 16 mei - Wat hoor ik daar in het park Rams Woerthe?

In het kader van de Nationale vogelweek zal op deze zaterdagmorgen 16 mei een vogelzangexcursie worden gehouden in Park Rams Woerthe in Steenwijk. Deze excursie is uitermate geschikt voor beginnende vogelaars. Deze ochtend zal zeker de zwartkop, de tjiiftjaf, de roodborst en de winterkoning te horen zijn. Ook verschillende mezen als de pimpelmees, de koolmees en de zwarte mees zullen te horen en te zien zijn. Wij laten ons graag verrassen!

De historie van het park met de indrukwekkende villa zullen vanzelfsprekend ook aan de orde komen, maar de nadruk zal op de vogelzang liggen.

We vertrekken om 07.00 uur bij de hoofdingang van Park Rams Woerthe, Gasthuislaan 2, 8331 MX Steenwijk. De excursie duurt tot ongeveer 10.00 uur.

Nadere inlichtingen: Piet Hein Klip tel. 0521-513766 en Henk Bergsma, tel. 0521 514097.

Zaterdag 16 mei - Kano-excursie in de Weerribben.

Zittend in je kano zit je echt in het gebied! Zo de Weerribben zien en beleven, dat is de bedoeling van deze excursie. Tijdens de kano-tocht letten we op wat er zoal in het voorjaar in beweging is gekomen, planten, insecten, vogels. Het is verrassend en een verrassing wat we tegen komen. Ook informatie over ontstaan en beheer van het gebied komt aan bod. *Verzamelaarsplaats: bij het Informatiepunt van het Nationaal Park Weerribben-Wieden in Kalenberg. Het Informatiepunt ligt achter Recreatiebedrijf Pieter Jongschaap / De Vrijstate (Kalenbergerpad 4, 8377HL Kalenberg), aan de parkeerplaats in het midden van Kalenberg. We starten om 14.00 uur en zijn weer terug om ca. 16.00 uur. Graag 10 minuten voor de start aanwezig zijn in verband met het te water laten van de kano's. Het is de bedoeling dat u vooraf zelf een kano huurt. U kunt in Kalenberg vlak bij het Informatiepunt NP bij 2 be-*

drijven een kano huren: bij Pieter Jongschaap/ De Vrijstate en bij het daarnaast gelegen Doevehuis (Kalenberg Zuid 1, 8377). Uw natuurgids is Ymkje van der Linden.

Zaterdag 23 mei – Vlinder- en Libellenexcursie naar het Hamspad bij de Weerribben.

We gaan nu eens naar een plek van de Weerribben waar we de laatste jaren nooit heen zijn geweest. Het Hamspad is een fietspad aan de westkant, met veel potentie om vlinders en libellen waar te nemen. Ook andere insecten zijn te verwachten. Langs het fietspad is een vrij brede strook met natuurlijke vegetatie die gelijkmatig over gaat in poelen, petgaten, bosjes en graslanden. De afwisseling in biotopen zal zijn weerslag vinden in de soorten die er waar te nemen zijn.

Vlindersoorten die we kunnen verwachten zijn: Kleine vuurvlieder, Oranjetipje, diverse andere witjes en misschien ook de Zilveren maan. Van de libellen zijn Sierlijke witsnuitlibel, Gevlekte witsnuitlibel te verwachten, die beiden in Nederland behoorlijk zeldzaam zijn. Verder natuurlijk een aantal wat gewonere soorten zoals Smaragdlibell, Viervlek, Azuurwaterjuffer en Variabele waterjuffer.

Het gebied is goed te belopen zeker aangezien er een verhard fietspad langs loopt. We hopen natuurlijk op mooi weer want dan vliegen vlinders en libellen het best.

We vertrekken om 10.30 uur van het grote parkeerterrein (P+R) aan de noordzijde van de NS-station Steenwijk (ingang Eesveenseweg 3, 8332 JA Steenwijk). We zullen ongeveer 15.00 uur weer terug zijn. Wat helpt bij het observeren van insecten is het gebruik van een verrekijker met een korte scherpstelafstand. Maar ook gewone verrekijkers kunnen gebruikt worden. Vergeet verder niet om eten en drinken mee te nemen.

Wel even het volgende: we parkeren op locatie aan de Pollesteege die aansluit op de Blokzijdijk (dit is ongeveer 2 km. ten zuidoosten van Blankenham). Van deze locatie is het ongeveer 1 km lopen over het fietspad naar het excursiepunt.

Bij slecht weer (en denk dan voornamelijk aan regen of erg harde wind) gaat de excursie niet

door. Bij twijfel kan even gebeld worden met Willem-Jan Hoeffnagel (0521-857735).

Zaterdag 6 juni - Duursche Waarden

We maken een rondwandeling van 5,2 km door de Duursche Waarden. Dit gebied vind je langs de IJssel tussen Olst en Wijhe. Al enkele tientallen jaren geleden is men begonnen om de uiterwaarden langs de grote rivieren een meer natuurlijk uiterlijk te geven, bijvoorbeeld door oude rivierlopen te herstellen en oobossen zich weer tot ontwikkeling te laten komen. De Duursche Waarden was in 1989 de eerste plek waar men met deze natuurontwikkeling begon. Het resultaat mag er zijn. Het is een prachtig gebied geworden.

We starten bij het plaatsje Fortmond en lopen dan door een ruig gebied naar de verlaten steenfabriek Fortmond aan de oever van de rivier. Hier staat een uitzichttoren vanwaar je een fantastisch uitzicht hebt op de rivier en het tegenover liggende Veessen. De schoorsteen is nog geheel intact en dient als broedgelegenheid voor de slechtvalk. Dikke kans dat ze er weer broeden. Vanaf de fabriek lopen we over een onverhard pad twee kilometer pal langs de rivier. Je kunt pootjebaden als je daar zin in hebt. Op dit stuk zullen we veel echte kruisdistel zien, een plant die veel lijkt op de blauwe zeedistel. Het hele gebied is rijk aan planten. We zullen ondermeer heksenmelk, smalle rolklaver, sikkelklaver, gewone agrimonie, slangenkruid en vele andere soorten aantreffen.

We steken via een zelfbedieningspontje een oude rivierloop over en lopen terug door een weelderig begroeid oobos, waar we een bezoek brengen aan een vogelkijkhut. Wellicht zien we hier ook sporen van de bever. Tijdens een wandeling over dezelfde route op 17 juni 2019 troffen we heel wat soorten aan: 52 vogels, 7 vlinders, 9 libellen, 7 kevers en 99 soorten kruidachtige planten.

Vertrek: 08.00 uur vanaf het grote parkeerterrein (P&R) aan de noordzijde van het NS-station Steenwijk (ingang Eesveenseweg 3, 8332 JA Steenwijk). We zijn pas in de tweede helft van de middag terug in Steenwijk, dus neem proviand mee voor onderweg. Het aantal deelnemers is beperkt tot 12. Daarom opgave

verplicht bij Theo van de Graaf, bij voorkeur per e-mail: tvandegraaf123@gmail.com. Of anders per telefoon: 0521-587345.

Zaterdag 13 juni - Libellen voor beginners in het Kiersche Wijde.

Ook dit jaar organiseer ik weer een breed toegankelijke excursie voor iedereen die graag kennis wil maken met deze fascinerende groep insecten. Aan de hand van een aantal verschillende werkvormen leert u een aantal veel voorkomende soorten- en soortgroepen herkennen. Daarnaast kijken we naar de leefomgeving van de libel en wordt er aandacht besteed aan de fascinerende levenscyclus van dit insect.

De excursie vindt plaats in het Kiersche Wijde. Een interessant waterrijk gebied waar veel soorten voorkomen. We lopen het Veenweidepad. Dit is een route van ca. 4 km langs weides, bosjes en plassen. Het is voor een groot deel van het jaar de ideale leefomgeving voor de libel. Het heldere water biedt daarnaast een voedselrijke leefomgeving voor de larven van de libel. Na afloop van de excursie kunt u eventueel op eigen houtje het naastliggende Kiersche Wijdepad lopen.

We verzamelen ons om 10.00 uur op de parkeerplaats aan de Lozedijk (7946 LZ) in Wanneperveen. Rond 13.00 uur is de excursie afgelopen. Zowel het Veenweidepad als het Kiersche Wijdepad kunnen erg nat zijn. Laarzen of goede wandelschoenen zijn geen overbodige luxe na regenachtige dagen. Een verrekijker en/of fototoestel zijn handig wanneer u tijdens of na de excursie de waargenomen soorten wat nader wilt bestuderen. Vergeet verder niet om eten en drinken mee te nemen. Bij slecht weer (regen of harde wind) gaat de excursie niet door. Het pad is niet geschikt voor mensen die slecht ter been zijn of in een rolstoel zitten.

Het aantal deelnemers is beperkt en daarom is opgave verplicht. U kunt zich telefonisch opgeven bij Arjen Lensen (telefoonnummer: 0629077923) of per email via arjen.nat@gmail.com

Woensdag 24 juni - Vroege zomer in de Rottige Meente (avondwandeling).

Het Natuurpark Rottige Meente behoort even-

als ‘grote broer’ De Weerribben tot de restanten van het laagveenmoeras, dat zich ooit over een groot deel van Nederland uitstreckte. Als gevolg van de vervening is er een schitterend gebied ontstaan waar onder andere de otter, de grote vuurvliinder en de roerdomp te vinden zijn. De gids zal o.a. vertellen over het ontstaan van het gebied, flora/fauna en cultuurhistorie. Deze wandeling is geschikt voor het hele gezin en staat in het teken van de vroege zomer!

Verzamelaarsplaats: parkeerplaats Oldelamerbrug tegenover Lemsterweg nr. 2, 8485 KL Munnekeburen. Tijd: 19.00 – 21.00 uur. Meer informatie bij Sandra Broers-Visscher, tel. 06-25246139.

Zaterdag 27 juni - Flora-excursie naar het Leggelderveld (alleen voor leden KNNV en IVN)

Het Leggelderveld is een afwisselend natuurgebied met bos, droge en natte heide, schraal grasland, zandafgravingen en veenputten. Stuivende zandvlakten in het verleden hebben gezorgd voor grote hoogteverschillen in het gebied, tot wel ruim 4 meter.

Op de heide laat Natuurmonumenten paarden, koeien en Drentse heideschapen grazen. De dieren houden het landschap open en zorgen voor een bodem vol kuiltjes. Zeldzame planten profiteren van deze structuur. In het

vochtige veld groeien klokjesgentiaan, beenbreek en tengere heideorchis. We laten ons verrassen door wat er nog meer aan soorten voorkomt. Heidekartelblad, lavendelhei, witte snavelbies, zonnedauw en nog veel meer zouden we er zomaar tegen kunnen komen.

Voor deze excursie verzamelen we om 9:00 uur op het grote parkeerterrein (P+R) aan de noordzijde van het NS-station Steenwijk (ingang Eesveenseweg 3, 8332 JA Steenwijk). Van daar gaan we met zo min mogelijk auto's naar de locatie. Omstreeks 13:00 uur zijn we terug in Steenwijk. Aanmelden vooraf is gewenst bij Candida van Wirdum, tel; 0521-521106 e"mail: candida@jolicoeur.nl.

Uit het IVN-bestuur

Dit keer een korte bestuursrubriek.

Gidsencoördinator

Henk Mulder, die deze functie vervulde is hiermee gestopt of zal dit op korte termijn doen. Met de groep gidsen wordt over zijn opvolging gesproken. Mocht men er niet in slagen iemand te vinden dan zal een van de bestuursleden Henks taken overnemen totdat er een definitieve oplossing is gevonden.

Jeugd natuurclub “De Weerribben” (JNC)

Shirley en Laura zijn de vaste begeleiders van deze activiteit. Zij zullen mogelijk nog door enkele anderen worden ondersteund.

De werkgroep “Educatie en Communicatie Nationaal Park Weerribben-Wieden is er van overtuigd dat er binnen het NP plaats moet zijn voor deze natuurclub. Over hoe dit in de praktijk gestalte te geven, zal verder overleg plaatsvinden.

De vaste activiteiten van de verschillende werkgroepen verlopen volgens plan. Zij die hierover meer willen weten kunnen de jaarverslagen van de diverse coördinatoren lezen, die zijn vermeld op de website www.ivn.nl/afdeling/noordwest-overijssel. Voor meer informatie kunt u ook terecht op onze Facebookpagina. Tot de volgende keer.

Tekst: Jan Feenstra

**KNNV Koninklijke Nederlandse
Natuurhistorische Vereniging,
vereniging voor veldbiologie**

KNNV Afdelingsbestuur
Postbus 171
8330 AD Steenwijk
Bankrek.nr: NL95INGB0001027674 t.n.v. KNNV,
afd. De Noordwesthoek Steenwijk.

Voorzitter

Ton Bode, 0521 512074
voorzitter@noordwesthoek.knnv.nl

Secretaris

Sjoerd Osinga
0521 523503
secretaris@noordwesthoek.knnv.nl

Tweede secretaris

vacature

Penningmeester en ledenadministratie

Kees de Wilde,
06 49119132
penningmeester@noordwesthoek.knnv.nl

Bestuurslid

Emile de Leeuw,
0653643469
webmaster@noordwesthoek.knnv.nl

Bestuurslid

vacature

Bestuurslid

Ronald van Vlijmen
0521 515772

Waarnemingen

Ton Bode,
0521 512074
ton.bode@planet.nl

**IVN Vereniging
voor natuureducatie en
duurzaamheid**

IVN Afdelingsbestuur
Postadres Het Eenspan 6
8332 JG Steenwijk
Bankrek.nr: NL45INGB0000342784 t.n.v. IVN
afd. Noordwest Overijssel Steenwijk

Voorzitter

Rian Hoogma
De Buitengracht 19
8332 GD Steenwijk
0617957749
jagerhoogma@hotmail.com

Secretaris en Ledenadministratie

Roely Luyten
Het Eenspan 6
8332 JG Steenwijk
0521-523740 | 0611317756
IVN-secr.NWO@ziggo.nl

Penningmeester

Maarten Punt
Venebosweg 2 Ossenzijl 8376 EN
0561 851393
puntm@casema.nl

Bestuurslid

Henk Mulder
henkmulder525@gmail.com

Bestuurslid

Willem-Jan Hoeffnagel
Oldemarktseweg 180
8341 SJ Steenwijkerwold
0521 857735
willem-jan@hoeffnagel-photography.nl

Werkgroepen KNNV en IVN

KNNV

Vogelwerkgroep

Coördinator: vacature

Weidevogelbescherming

Ynske Ypma / 0521 360921

ynskeyypma@home.nl

Wintervoeding

Jaap de Jong

0521 362389

Plantenwerkgroep

Candida van Wirdum / 0521-521106

candida@jolicoeur.nl

Vlinder en libellenwerkgroep

Arjen Lensen / 06-29077923

arjen.nat@gmail.com

Geologiewerkgroep

Wim Brussee / 0521 516373

krebberbrussee@hetnet.nl

Werkgroep Wolterholten

Ernst J.Kleis / 0521 513845

ej.kleis@hetnet.nl

Lezingen vacature

Waarnemer: Ton Bode

ton.bode@planet.nl

Excursies

vacature

Natuur en milieuplatform

Henk Plat / 0561 452117

henk.plat@planet.nl

Websitebeheer

Emile de Leeuw / 0653 643469

webmaster@noordwesthoek.knnv.nl

Website: www.knnv.nl/noordwesthoek

De Contributie en lidmaatschap

KNNV-leden € 34,50

Huisgenoten van KNNV-leden € 19,50

NWH-leden en hun huisgenoten € 17,00 (nieuwe NWH leden niet meer mogelijk)

De contributie wordt automatisch geïnd c.q. moet vóór 1 maart ontvangen zijn.

Opzegging schriftelijk vóór 1 november bij de Ledenadministratie

Leden ontvangen het blad "Koppel" en het tijdschrift "Natura" van de landelijke KNNV

IVN

Excursies en gidsen

Coördinatie: Henk Mulder

henkmulder525@gmail.com

Aanvraag excursies en gidsen:

Roely Luyten

het Eenspan 6, 8332 JG Steenwijk

IVN-secr.NWO@ziggo.nl

Vogels

Albert Steenberg / 0521 513547

albsteenbergen@hotmail.com

PR

Jan Feenstra, Nijeveen

0522 251098 / 06 53116070

janfeenstra46@gmail.com

Natuurkoffers

Contactpersoon: Gerry Teurlinckx

0521 513495

gerryteu@ziggo.nl

Werkgroep Jeugdnatuurclub

De Weerribben

jeugdnatuurclubdeweerribbengmail.com

Websitebeheer

Willem-Jan Hoeffnagel

0521 857735

ivn.nwo.web@gmail.com

Website:

www.ivn.nl/afdeling/noordwestoverijssel

Contributie IVN € 20,00 per jaar

Leden ontvangen het blad "Koppel" en "Mens en Natuur", tijdschrift van het landelijk IVN. Donateur kan iedereen worden, die geen werkend lid kan of wil zijn, maar wel het verenigingswerk wil steunen: bijdrage € 20,00 incl. "Koppel".

Huisgenoten van leden betalen € 5,00.

Beëindiging van het lidmaatschap IVN Noordwest Overijssel: via schriftelijke opzegging bij het IVN-secretariaat vóór 1 november van het lopende jaar.

Retouradres: postbus 171 - 8330 AD Steenwijk

egel-opgerold - fotograaf Johann Prescher